

Ժ. Կ. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Ղ Ա Ր Ա Գ Օ Ջ

(ՍՏՎԵՐՆԵՐԻ ԹԱՏՐՈՆ)

Տիկնիկային թատրոնն առաջացել է շատ վաղուց, հիմնված է մարդկային պարզ, մատերիալիստական մտածողության վրա: Այս թատրոնի ինքնատիպ ձևը ստվերների տիկնիկային թատրոնն է: Ստվերների թատրոնը, որն իր ընդլայնված ժխտական է, կապված է հոգու պաշտամունքի հետ: Ըստ ժողովրդական մտածելակերպի, մարդկանց և կենդանիների մարմինն ու հոգին ապրում են համատեղ: Երբ մարմինը հեռանում է հոգին, կենդանի էակը դադարում է ապրելուց: Հոգիների անմահ արտահայտությունները մարդկանց ու կենդանիների կերպարանք ունեցող տիկնիկներն են ու նրանց ստվերները: Նույն մտածելակերպի համաձայն, տիկնիկներն ու նրանց ստվերները նման են մարդկանց ու կենդանիներին ոչ միայն արտաքինով, այլև բնավորությամբ, շարժ ու ձևով, մտածողությամբ, ձայնով ու գործերով: Հետևաբար, մեռածները կարող էին իրենց հոգիների միջոցով երևալ մարդկանց, պատմել իրենց գործերից ու ցանկություններից:

Տիկնիկային ու ստվերների թատրոնի մասին եղած տեղեկությունները շատ են և պատկանում են տարբեր ժամանակներին:

Ներկայումս տիկնիկային և ստվերների թատրոնը կենցաղավարում է աշխարհի գրեթե բոլոր երկրներում: Անշուշտ, այդ թատրոնը տարբեր ժողովուրդների մեջ ընդունված երևույթ է դարձել ինքնուրույն ձևով, և եթե որևէ ժողովուրդ փոխ է առել հարևանից, ապա սոսկ այն պատճառով, որ ինքը ևս օրգանապես ընդունել է այդ թատրոնի հետ կապված մտածողությունը:

Տիկնիկային ու ստվերների թատրոնը, ունենալով պաշտամունքային ակունքներ, ներկայացումներ է տալիս ժողովրդական տոներին, տոնավաճառներին ու տարվա հատուկ օրերին: Հընդկաստանում ներկայացվում է աշնանային Ռամլիլի տոնի ժամանակ, հանդիսավոր օրերին, հար-

սանիքներին: Իրանում «Պեհլևեն կեհիլ» տիկնիկային ներկայացումը համարվում է կրոնական և ցուցադրվում շախսե-վախսե ծեսի օրը՝ Իրեկոյան: Բիրմայում և Վիետնամում ներկայացնում են բերքի տոնին, Մալայան կղզիներում վայանգա ծեսի ժամանակ, որին արգելված է կանանց ներկայությունը: Թուրքերում և Միջերկրականի ափերի մուսուլմանական երկրներում ստվերների թատրոնը ներկայացումներ է տալիս Ռամադանի ամբողջ ամսվա երեկոներին՝ սրճարաններում:

Այս ներկայացումներն հնում ունեցել են կախարդական նպատակադրում և կապվել են կրոնական կամ առասպելական հերոսների հետ, ուստի ընթացել են մեծ հանդիսավորությամբ: Հետագայում, հեռանալով ծեսից, տիկնիկային ու ստվերների թատրոնը կրել է մի շարք փոփոխություններ: Ինչից միջոց կենսունակ՝ արձագանքել է առօրյա կյանքին, ներկայացման բովանդակությունը չի շեղվել հիմնական նպատակից, բայց նրա մեջ ներմուծվել են նոր երևույթներ ու գործողություններ: Հետևանքը եղել է կախարդական ու պաշտամունքային նպատակադրման աստիճանական վերացումը, աշխարհիկ բովանդակության հաստատումը: Սակայն այդ անցումը մինչև օրս էլ կատարյալ չէ: Բազմաթիվ տարրեր վկայում են նրա երեքմանի պաշտամունքային լինելու մասին: Մինչև հիմա էլ որոշ երկրներում ներկայացումից առաջ աղոթում են կամ որևէ զոհ մատուցում: Տարածված են հատկապես զրեթե միևնույն բովանդակությունը, առավելապես նույն կամ նման հերոսներ ունեցող ներկայացումները: Տարբեր անուններով հանդես եկող գլխավոր հերոսը որոշակի է, կրկնվող և ավանդական բնավորության տեր: Այսպես, Պանզը Անգլիայում, Պոլլինեյան Իտալիայում, Դոն Կիխոտերը Պոլլինեյան Իսպանիայում, Պոլլինեյը Ֆրանսիայում, Առլեկինը Բուլղարիայում, Դոնս-

վորստը Գերմանիայում, Պետրուշկան Ռուսաստանում, Կուշտյարիկը Զիխտովսկիայում, Կարագձոր կամ Ղարագձոր Թուրքիայում, Պեհլևան կենը Պարսկաստանում, Պարվանկալը Ուզբեկստանում, Կարագյուղը Հունաստանում, Կարա-կուրը, Կարագյուղը, Կարակուշը և այլ հերոսներ միևնույն բնավորության տարբերակներն են՝ միանման արտաքինով, գործերով և վարվեցողությամբ։

Այս հերոսն անկախ է, կովում է դեկրի ու թըշնամիների դեմ։ Անողոր պայքարի մեջ է մտնում ժողովրդի թշնամիների հետ։ Ներկայացման ոգին է, հանդիսատեսի սիրելին։ Հայաստանում տարածված է եղել ստվերների, տիկնիկային «Ղարագձոր» ժողովրդական թատրոնը։ Նյութեր և բաղամասիվ հիշատակությունների կան հատկապես Նրեանից, Անիկանկանից, Ղուկասյանից, Ջավախից, Ղարաբաղից, Բասենից և Սև ծովի ափերին վերաբնակություն հաստատած համշենցի հայերից։

«Ղարագձոր» առաջացման նախադրյալներից անկախ, մի երևույթ է, որը կարող էր խորն անցյալում ևս գոյություն ունենալ հայերի մոտ։ Վերջին հարյուրամյակներում, հատկապես XVIII դարից դարձել է հայերի սիրված ներկայացումներից մեկը։

Անցյալում, որպես կանոն, ներկայացման հիմնական հանդիսատես համարվել են տղամարդիկ, Կանանց ու երեխաներին ուղղակի արգելել են դիրև կամ լսել ներկայացումը։ Երբ ներկայացումն ընդունել է համագյուղական կամ համաքաղաքային բնույթ, ապա մտածված, տեքստը ենթարկվել է փոփոխությունների։

Գյուղերում «Ղարագձոր» ներկայացրել են զօմէրում, զօմի օդաներում, Արքանգելներում, իսկ քաղաքներում՝ սրճարաններում։ Ամեն անգամ նույն գյուղը կամ քաղաքը զնալիս «Ղարագձոր» խաղացողները միևնույն տեղում էին իջևանում, որի պատճառով Ջավախքի գրեթե բոլոր գյուղերում տներ կան, որոնց տները ստացել են «Ղարագձոր» մականունը։

Հայաստանում «Ղարագձոր» խաղացրել են Բարեկենդանին, տարեկան տոներին, հանդիսավոր օրերի և ուրախությունների ժամանակ։ Հետագայում կորել է որոշակի օրվա նշանակությունը։

1964 թ. Ջավախք կատարած գիտաբանական ժամանակ պարզվեց, որ ստվերների թատրոնի «Ղարագձոր» ներկայացումը ցուցադրվում է մինչև օրս և դեռևս հաճուք պատճառով հանդիսատեսին։ Շատերն էին վկայում «Ղարագձոր» խաղացողների մասին։ Ուլբեր մոռացել էին խաղացողների ա-

նունները, նշում էին նրանց ապրած գյուղերը։ Խաղացողներից մեկն ապրել է Բոգդանովկայի շրջանի Թամարա գյուղում¹, երկրորդը՝ Ախալքալաքում², երրորդը՝ Ախալքալաքի շրջանի Բավրա գյուղում (սրա անունը դրել էին Ղարագձոր)³։ Հիշում են ոմն Դրբըռի Մաղոս⁴, Մաղմանյան Գրիշա, Սիրո և այլ անուններ։

Ամենից շատ խոսում էին խաչատուր Թումասյանի մասին, որը 1965 թ.-ին ապրում էր Ախալքալաքի շրջանի Վալս բանավանում։ Մնվել է 1886 թ.։ Ախալքալաքի, Ախալցխայի և Բոգդանովկայի շրջաններում հայտնի է որպես լավագույն «Ղարագձոր» խաղացողը։ Թումասյանը «Ղարագձոր» խաղացողների երրորդ ճյուղն է՝ սերունդը։ Նա մեծ ոգեգրություն ու ևսանդով էր ներկայացնում, լիտոնանալով նույնիսկ իմպրովիզացիայի հնարավորությունը, որի շնորհիվ ներկայացումը դառնում էր ավելի աշխույժ ու արդիական։

Թումասյանների տոհմը կրգիշների ու նվադածունների տոհմ է եղել, իսկ Հարություն պապից սկսած նաև «Ղարագձոր» խաղացողների տոհմ։

Խաչատուր Թումասյանը պատմում էր, որ պապը ընկի էրդրումցի էր։ Վեց, յոթ տարեկան հասակում որբացել է և 1830-ական թ. դաղթել Ախալքալաքի խանդո գյուղը։ Տաս տարի հետո, 1840 թ. զնացել է էրզրում, ապա և Ստամբուլ՝ սովորելու Մի քանի տարի հետո՝ որոշել է վերադառնալ։ Որպես աշուղ, դաղտնի, գյուղից գյուղ շրջելով վերադարձել է խանդո։ Այս ժամանակ է, որ աշակերտել է «Ղարագձոր» խաղացողի (որի անունն ու տեղը հայտնի չէ), թղթից կտրտելով տիկնիկների նկարները, ծոցում պահելով բերել հասցրել է տուն։

Ինչպես խաղացրել են պապն ու հայրը, այնպես էլ խաղացում էր ինքը՝ խաչատուր Թումասյանը, միայն պապը երբեմն խաղացնում էր նաև թուրքերեն, իսկ ինքն ու հայրը խաղացրել են միայն հայերեն։ Մոտ 120 տարի Թումասյանները շրջել ու ներկայացրել են «Ղարագձոր» ինքը՝ խաչատուր պապը մոտ յոթնասուներ տարի, սկզբում որպես աշակերտ, ապա որպես վարպետ ներկայացնող եղել է Ախալքալաքի, Ախալցխայի և Բոգդանովկայի շրջանների բոլոր գյուղերում։

«Ղարագձոր» ծագման մասին խաչատուր պապն այսպիսի ավանդություն էր պատմում։

¹ Վկայում է խաղացողի 60 տարեկան թոռը։

² Վաղուց տեղափոխվել է, հայտնի չէ թե ուր։

³ Ախալքալաք՝ Մաթևոս պապ։

⁴ Դրբըռի Մաղոսը Հարություն Թումասյանի աշակերտն է եղել։

Թուրքական Մահմեդ սուլթանն ուներ երկու ծաղրածու՝ մեկը Ղարազգեցն էր, մյուսը Հաջի Այվազը։ Սրանք սուլթանի մշտական ուրախացնողներն ու զբաղեցնողներն էին։ Սուլթանը նրանց շատ էր սիրում և վարձատրում էր առատորեն։

Շրջապատողները նախանձելով դավեր են նյութում և երկուսին էլ սուլթանի ձեռքով գլխատել սպախ։ Նրանցից հետո սուլթանը շատ է աստուծոյ ու զղջում արածի համար։ Խնդրե մարդիկ ավանակի կաշվից տիկնիկներ են պատրաստում Ղարազգեի և Հաջի Այվազի՝ կերպարանքով, ապա տանում սուլթանի մոտ խաղացնում են, նրանց արարքներն ու ասածները կրկնելով։ Սուլթանը հավանում և է իրավունք տալիս ուրիշ տեղեր ևս խաղացնել։ Այս երկու տիկնիկներին աստիճանաբար ուրիշներն էլ են միացվում⁵։

Ջավախքում «Ղարազգե» ամենից շատ խաղացրել են Բարեկենդանին՝ (դա մատնանշում է ներկայացման պաշտամունքային ակունքը), տարեկան տոներին, հանդիսավոր օրերին և ընտանեկան ուրախությունների ժամանակ։ Հետագայում խաղացրել են առանց որոշակի օրվան հետեւելու, այսինքն երբ պատահի։

«Ղարազգե» խաղացնողին վարձատրել են՝ գյուղերում մթերքներով, քաղաքներում՝ դրամով։ Ներկայացումները տեղի են ունեցել մուսլիմ ընկնելուց հետո։

Բնակարանի կամ սրճարանի հարմար անկյուններից մեկում կախվել է երկու քառակուսի մետր մեծությամբ դարչնագույն (կամ մուգ) ֆլանելից վարագույր, որի աջ ու ձախ կողմերն ամրացվել են պատից պատ կապված պարանին։ Ներքեի եզրը թողնվել է ազատ։ Առանձնացել է մի փոքր անկյուն, որտեղ կարողանում են շարժվել մեկ կամ երկու հոգի։ Վարագույրի մեջտեղում կարված է 100×60 քառ. սմ մեծությամբ սպիտակ քաթան, որին տալիս են էկրան անունը։ Ներսի կողմից էկրանի ներքեի եզրին ընդհուպ դրվում է հատուկ պատրաստված արկղ՝ տախտակամածը, որի վրա տեղ է պատրաստված յուրի ճրագի, նազիթի լամպի կամ ճարպամոմի համար։ Տիկնիկները մոտեցվում են էկրանին և խաղացվում լուսի ու էկրանի միջև։ Լույսն ընկնում է տիկնիկի, իսկ տիկնիկի ստվերը էկրանի վրա։ Դրսի կողմից երևում են միայն ստվերները, որոնք խոսում են, շարժվում ու պարում։

Դրսի կողմից վարագույրի կողքին (սովորաբար ձախ) նստում են Ջավղիները (զուգնաշի, դավուլչի և դամբաշ)։ Ջավղիները գալիս են կամ խաղացնողի հետ, կամ հրավիրում տվյալ գյուղից։ Մինչև ներկայացումը սկսելը զավուլչին երգում է, իսկ «Ղարազգե» խաղացնողը դասավորում է տիկնիկները ըստ հերթականության, այսինքն մուսաբերի։ Ներկայացման ժամանակ «Ղարազգե» խաղացնողն ինքն է դեկավարում նվագողներին կարգադրելով կամ խնդրելով նվագել պարեղանակ կամ իր ցանկացած երգը։

Ներկայացման հետ կապված իրերը, խաղացնելու ձևը ու տեքստը (բանավոր) ժառանգաբար պապից անցել է հորը, հորից որդուն։ Տեքստը հեղինակ չունի։ Ինչպես նախորդներն, այնպես և խաչատուր պապը տեքստն արտաքուստ հարմարեցնում էր հանդիսատեսի ճաշակին։ Դա հնարավորություն էր տալիս տեքստի՝ բուն բովանդակությունը շփոթելով, դիմելու իմպրովիզացիայի։ Ազատ և ճիշտ կողմնորոշումը ներկայացումը դարձնում էր հետաքրքիր ու անմիջական։

Ներկայացման մեջ ամեն մի տիկնիկ ունի իր ավանդական անունը, դերը և վարքագիծը։ Թումապանները յուրացնելով տիկնիկներին խաղացնելու ձևն և միջոցները, ներկայացումը զարգացրել և արտաքուստ մի փոքր փոփոխել են։

Տիկնիկային ու սովերներին թատրոնում կա տիկնիկները սարքելու շատ ձևեր։ Կան ծավալային ու տափակ տիկնիկներ։ Տափակ տիկնիկները պատրաստում են հիմնականում հատուկ մշակված կաշիներից (ավանակի, ուղտի, եղջերուի, հորթի)՝

«Ղարազգե» կոչված սովերների թատրոնի տիկնիկները տափակ են և սարքվում են էջի կամ դնվի կաշվից, լավ մշակված կաշվից կտրտում են մարմնի տարբեր մասերը։ Գլուխն ու մեկ թևը սովորաբար կտրում են իրանի հետ միասին, իսկ գոտուց ներքև լինում է 2—3 կտորից ոտքերը և մեկ թևը միշտ լինում է շարժական։ Մարմնի տարբեր մասերն իրար միացվում են ոչխարի բարակ ու նուրբ աղիներից պատրաստած թելով։

Ամեն մի տիկնիկի կրծքին ու ձեռքի վրա որոշակի մեծությամբ անցքեր են բաց արված։ Խաղացնողը հատուկ պատրաստած շյուղի օգնությամբ (մեկը ձեռքի, մյուսը կրծքի անցքում ամրացնելով) շարժման մեջ է դնում տիկնիկին։ Տիկ-

⁵ Ղարազգեին փափաղով, Հ. Այվազին ֆմեով ճիշտ այնպես, ինչպես եղել են։

⁶ Պատմում են Խ. Թումապանը և ուրիշները։

⁷ Ներկայացման տեքստը հանձնված է տպագրության այնպես, ինչպես գրանցվել է՝ բարբառային խառը ձևով։

⁸ Այդ կենդանիներն հնում համարվել են սրբազան։

⁹ Այդպիսի թելերը ճկուն են և դիմացկուն։

ներկներն ունեն 19—30 սմ մեծություն, տափակ են, սև գույնի:

Ներկայացումը տրվում է առանց ընդմիջումների:

Գործողություններն ընթանում են գլխավոր հերոսների Ղարագծի և Հաջի Ալվազի միջև տեղի ունեցող անպարկեշտ ու զավեշտական մենախոսություններով ու նրկխոսություններով:

Ներկայացմանը մասնակցում են կենդանական կերպարներ՝ շուն, կատու, մուկ, օձ, ուղտեր և այլն:

«Ղարագծը» սովորների թատրոնը ծիսական նշանակություն ունեցող ներկայացում է, որը մեր օրերն հասել է հնագույն ժամանակներից: Ներ-

կայացման գլխավոր հերոսը՝ Ղարագծը մեռնող և հարություն առնող տղամարդկային աստվածության մնացորդ է, որը հեռանալով ծխական նշանակությունից գոհիկացվել է և ենթարկվել արտաքին փոփոխության: Ուսումնասիրությունները, սակայն, բացահայտում և հաստատում են ներկայացման պաշտամունքային ակունքները:

«Ղարագծը» սովորների թատրոնը հայ իրականության մեջ մեծ տեղ գտած և կարևոր նշանակություն ստացած ժողովրդական-պրոֆեսիոնալ թատրոն է, որում արտահայտվում են ժողովրդական մտածողությունն ու թատերական ավանդ-

Ղարազգոյի՝ որդեգրումն ու հարսանիքը

էկրանի վրա երևում են կրագի գէմինէ՝, ձախ կողմում, Զուգ ախշիգը՝, աջ կողմում, Քամու գէմինէ: Չալըքը Օհաննէսը մարդ կըլալէ՝, էկրանի ձախ կողմի վերին անկյունում երևում է Ղարազգոյի գլուխն ու ձեռքը, որն առաջ մեկնելով կանչում է.

Ղարազգոյ—Պարախօդ գէղաշաղ քիմէնքի յօրուլուշի վար պօյուրսուն գէթսըն ըՍտանբօլդան Տրապիզօնա:

Parahot gedacag kiminki yolculugu var, bñyñrsun getsin Jstan bol'dan Trapizona⁵: Նաւները շարժվում են դեպի աջ, քայլերգի ռիթմին համապատասխան թռչելով առաջամասի և ետնամասի վրա: Երկու նաւները դուրս են գալիս: Մնում է միայն Զուգ ախշիգը, որը թռչկոտում ու պտույտներ է գործում քայլերգի ռիթմին համապատասխան: Զուգ ախշիգը դուրս է գալիս: Քայլերգն ընդհատվում է: Գալիս է Հաջի Այվազը:

Հաջի Այվազ—Ղարազգոյ,
Ղարազգոյ...

¹ Ղարազգոյ—karagöz' kara—սև, göz—աչք: Ներկայացման գլխավոր հերոսը:

² Գէմինէ—նաւ (տե՛ս նկ. 21, 23):

³ Զուգ ախշիգ—Զկան պոլով, կանացի գլխով ու թևերով երևակայական էակ (տե՛ս նկ. 22):

⁴ Ներկայացման մեջ կատարվելիք եղանակների ռիթմը, Ղարազգոյի (նկ. 7), Հաջի Այվազի (նկ. 9), Արաբի (նկ. 12), Արաբի ախօր (նկ. 14) և Ջուլալի (նկ. 5) մուտքերը շեղում են Ղարազգոյ խաղցնողի ոտքին ամրացված փայտե կոշիկի ուժեղ հարվածներով: Նշված տիկնիկները ոչ թե մշտնադառնում, այլ հարվածի հետ միաժամանակ ընկնում են խաղատեղ: Ղարազգոյ խաղացնողը լուրաքանչյուր տիկնիկի բերանից խոսում է համապատասխանորեն փոխած ձայնով:

Ղարազգոյ խաղացնողը լալըղուն ասում է, թե երբ և ինչ նվագի:

⁵ Պարախօդը կերթա, լավ օր էրթալ գուղէ, թօղ էրթա Ստամբօլէն Տրապիզօնա:

Հաջի Այվազի դիմաց ընկնում է Ղարազգոյը՝ Ղարազգոյ—Խնչ է Հաջի Այվազ:

Հաջի Այվազ—Վօրդիս, Ղարազգոյ, ա՛յդպէս շա՛ղ պէ՛ղկ է մա՛ն գա՛ս: Արի՛ ա՛ս դի՛շէր ի՛նձի վօ՛րդի է՛ղի: (Ամեն բառի շեշտի հետ աջ ձեռքը մեկնում է դեպի Ղարազգոյը):

Ղարազգոյ—(մեկնում): Հա՛ա... մա՛րս սի՛րո՛ւն տէսա՛ր հա՛ա:

Հաջի Այվազ—Վօրդիս պի՛տի լի՛նէս, խօ՛սկիցըս դո՛ւրս պի՛դի լը՛գաս:

Ղարազգոյ—Յէ՛ս քո՛ւ խօ՛սկօվըդ ո՛րուշ տէ՛ղ չէ՛մ է՛րթա, խօ՛սկիցըդ չէ՛մ է՛լլնէ:

Հաջի Այվազ—Ղարազգոյ, գնա՛ տէ՛ս դուրս ա՛մբ է՛, թը պա՛րզ:

Ղարազգոյ—Ակուշկէ՛ցէն աշէ՛, տէ՛ս, թը ա՛ստղերը կէրէ՛վան, ը՛շտը՛ պա՛րզ է՛ ու պարզ:

Հաջի Այվազ—Վօ՛րդիս, գնա՛ տէ՛ս դո՛ւրս թո՛ն կէնէ՛, թը՛ ձո՛ւն է՛:

Ղարազգոյ—Հի՛մա մէր գա՛ղանը՝ նէ՛ս կո՛ւքա: Աշէ՛ թը թը՛ ուըվէ՛ն է՛, պա՛րզ բան է, օր կամ թօ՛ն՝ է, կամ ձո՛ւն:

Հաջի Այվազ—Քո՛ւ՛ գու՛⁶, Ղա՛րազգոյ ա՛յդպէս դի՛վանա-դի՛վանա¹¹ մի խօ՛րաթէ՛¹², այսսէ՛ղանէ՛րը մի ման գա՛, հի՛մա քէղ հա՛մար ֆա՛յտօնօվ հա՛րս կուքա, դա՛վանէրօվ ջը՛հէղ¹³ կուքա, հայդէ՛¹⁴ գը՛նա (ձեռքով խփում է Ղարազգոյի փորին), ա՛մօթ է՛:

⁶ Ղարազգոյի բոլոր մուտքերը ձախից են, Հաջի Այվազինը՝ աջից:

⁷ Ըշաղ—ուրեմն:

⁸ Գաղան ասելով ի նկատի ունի շանը:

⁹ Թօն—անձրև:

¹⁰ Քուշում—այստեղ գործածվում է որդիս խմստով:

¹¹ Դիվանա-դիվանա—սարսաղընա—հիմար-հիմար:

¹² Խորաթա—զրույց:

¹³ Զհեղ—օժիտ:

¹⁴ Հայդէ—դէ գնա, կօրի:

Ղարագծօ—Հաճի Այվազ հաճախ կրղը՝ րգէս, հը՛մը լը՛լի թը լը՛լ ու լի՛րքի¹⁵ ը՛նի, պօ՛յը ասպէ՛ս (ձեռքը բարձրացնում է հասակից բարձր) բարձր ը՛նի, մէ՛շկը բարձր, ա՛յդէրը պի՛սագօլ¹⁶ զա՛րդարված ը՛նի, ո՛ւնքէրը գրի՛թօլ քա՛շած ը՛նի, ինձի՛ պէ՛ս տըղին ա՛ղպէս է հարգա՛վօր:

Հաջի Այվազ—Ղարագծօ, ա՛մօթ է, պնա՛, հի՛մի հա՛րսը կըրէ՛րէն:

Ղարագծօ—Ամօ՛թը մարթի հա՛մար է, ի՛նձի ի՛նչ կա: Ի՛դիկ ի՛մ հա՛րսնիքն է, յէ՛ս օր լը խա՛ղամ վէ՛լ պը՛դի խաղա ը՛բը: Հա՛յդէ պնա՛, աշէ՛մ ի՛նչը հա՛րս պը՛դի բէ՛րէս ը՛նձի, հա՛յդէ (խփում է Հաջի Այվազի փորին): Հա՛յդէ՛, հա՛յդէ՛ (խփում է Հաջի Այվազի քթին):

Հաջի Այվազ—(Հետ-հետ գնալով, վախեցած), ի՛նչ կըզա՛յնէս քթո՛ւս...

Ղարագծօ—Հա՛յդէ (նորից է խփում): Հա՛յդէ՛, հա՛յդէ՛ (Հաջի Այվազը հա հա գնալով դուրս է դալիս: Նրան խփելով ու հետեւելով դուրս է դալիս և Ղարագծօն):

Չալըջի Օհանէսը կըլալէ հարսը տանելու դալգա: Աջ կողմից մտնում է կառքը¹⁷: Ձախ կողմի վերին անկյունից կառքին հայացքով հետևում է Ղարագծօն:

Ղարագծօ—Օղլա՛ն¹⁸, օղլա՛ն, յէ՛մշի՛գ¹⁹: Հա՛րսը կո՛ւքա, հը՛մը շա՛դ զը՛ռընթըլի²⁰ կո՛ւքա: Յէ՛մշի՛գ (ձեռքը մեկնում է դիպի կառասպանը) Սյուրգա սըն գաթրը, օղլարի ջաննամա՛ն էտտի, դհա դայամա մէրըմ:

Sürgâ-sin gâtir, ogari cânama etti daha dayanamıyorum. Ա՛հա... միգո՛ցէ վրո՛ցի է՛ (զալիս է կառքին ընդատալ): Բիջօ, ծամօ շէն դոճալի: Մէ՛ դագվիանդէրա: Ի՛քնեքա ուռա՛ս խար թու ուռա՛ս խար: Վրացերենը.

ბოჭო, წამო შენ ღრბალო მე დავგდავდებო, აქვებო რუსი ხარ თუ რუსი ხარ?

Պրինիսի բարի, ա տօ մնէ նէկադա: Приниси баби, а то мне некогда. Միգո՛ցէ ո՛ւտո՛ւմ է՛ նէֆոնէֆեոսնդէ տօ նէմֆէ²¹: Ա՛յ տղա՛ հա՛յ է՛ս, քէ՛զ գա՛, է՛լ չէ՛մ դիմանա (խոսելու ըն-

թացքում անընդհատ պտտվում է կառքի շուրջը: Կողքից կառքը դիպի առաջ քաշելով (դայ-րացած) քիչը՛մ ա՛ռաջ քա՛շէ: (Դիմում է Օհանէսին) ՕՀանէս ջա՛ն (ձեռքով ցույց տալով) ա՛յդիդ է հա՛րսը, աշէ՛ լա՛վն է, հա՛վնի՛ս գըր:

Օհանէս—Հա՛, լա՛վն է:

Ղարագծօ—Լա՛վն է՛... Թը՛ լա՛վն է, բէ փօ՛խէնք

քօ՛նի հէ՛դ (զաննում է դիպի կառասպանն ու բղավում ձեռքը մեկնելով) Աղա՛, յէ՛մշի՛գ, ա՛նգաջըդ չի լա՛ւ: Հի՛մի ա՛նգջնէրըդ քօռաց-նէ՛մ, ա՛նքէրըդ խը՛լացնի՛մ: Ի՛նչի՛ չէս ա՛շէ... քէ՛ն, յէս հէ՛դէն քէ՛մ գը՛: (անցնում է կառքի հետևը, ուսը դեմ անում ու քշում):

Ցալա՛ն²², յալա՛ն, հա՛ յալա՛ն, յալա՛ն (կառքը հրելով Ղարագծօյը դուրս է դալիս կառքի հետ միասին): Օհանէսը կըլալէ հարսնայց պարյուղանալով: Աջ կողմից մըտ-նում է քանթլանի²³ բերելով հարսի ջհէլը: Մեկ ձին և 4 ուղտէրը մտնում են պարսեղանակի ութթմով թուղտալով: Եկարսին ձախ կողմի վի-րին անկյունից երևում է Ղարագծօն գլուխը:

Ղարագծօ—Օլա՛ն²⁴ ջհէ՛դ կո՛ւքա, կէ՛րթամ հէ՛դի-վէն զօ՛ն²⁵ կէ՛նէմ (զալիս է քանթլանին ընդ-առաջ) Օհանէս ջա՛ն յէ՛դկը վօ՛րն է...

Օհանէս—Ա՛ռաջը...

Ղարագծօ—Ա՛ռաջ օր է՛րթա՛մ, յէ՛դկը վօ՛րդէդ կըմընա՛: (Անցնում է քանթլանի հետևը): Յէ՛դկը վօ՛րն է (ասելով ուզում է մեքթով հրել քանթլանի ուղտին, բայց կայնում է ուղտի պոչին ու մնում կպած): Վա՛յ, էս ի՛նչ էղա՛վ, վա՛յ, վա՛յ (ուզում է պոկվել չի կարողա-նում): Դնա՛վէք չիֆթա՛ն²⁶ զայնէկէն, պար խաղ-լէն էրթան գը. Ղարագծօն պօլնին կըրած: Գալիս է Հաջի Այվազը:

Հաջի Այվազ—Ղարագծօ, Ղարագծօ...

Ղարագծօ—Ա՛յստէ՛դ է՛մ Հա՛ջի Ա՛յվազ:

Հաջի Այվազ—Ձեռքը թափահարելով, բարկացած) Ղա՛րագծօ, ի՛նչի է՛զար դա՛վէքը խըղնէցո՛ւ-ցիլ²⁷: Ա՛յսէն հէ՛դէ մի՛ է՛նի դո՛ւս, ա՛մօթ է, բու հա՛րսնիքն է:

Ղարագծօ—(բարկացած) Ա՛մօթըն վօ՛րն է, ա՛մօ-

¹⁵ Չուլ ու լիրքին—տեղ-վատ, փնթի հագնված:

¹⁶ Պիսագօլ—գունավոր, կարմիր ալտերով:

¹⁷ Կառքը—տե՛ս նկ. 19:

¹⁸ Օղլան—տղա:

¹⁹ Յէ՛մշի՛գ—կառասպան:

²⁰ Զըռընթըլի—զանգուլակների աղմկով զնացող:

²¹ Թուրքերեն, վրացերեն, ռուսերեն, հունարեն լեզուներով ասում է մոտավորապես նույնը՝ Այ տղա, քէ՛զ գա, է՛լ չե՛մ դիմանա:

²² Ցալա—ոգևորող բացականչություն:

²³ Քանթլան—տե՛ս նկ. 18:

²⁴ Օլան—մէ՛նձ, զուտ. գործածված է շատ իմաստով:

²⁵ Զօն էնիլ—ուժ տալ—ուժ էնել:

²⁶ Չիֆթա—հմա. թուրք. çiftli—աբացի:

²⁷ Խըղնէցուցիլ—վախեցուցիլ փախուցիլ:

Թը մա՛րթի հա՛մար է: (Խփում է Հաջի Այվա-
զի փորին) հայդէ՛, հայդէ՛, հայդէ՛...
Հաջի Այվազ—(հտ-հտ գնալով, վախեցած)։ Փո-
րիս մի՛ զա՛նէ, փո՛րրս ցա՛վի գը... (հրկու-
սով դուրս են գալիս)։ Օհաննէսը լալէ գը
պարլէզանազըմ։ Կուրան Ասլանն ու Ղափա-
նը²⁸ պար խաղլէն։ Ղարազօզն է հէտվընին
թա՛ք պար խաղլէն, մասխարկատուն²⁹ էնէլէն
կուրա գը։

Ղարազօզ—Օհաննէս ջան (կանգնում է) լալ օ՛ր
լէ՛ս ըսի սա՛ղօլ³⁰։

Օհաննէս—Սա՛ղօլ Ղարա՛զօզ, սա՛ղօլ...

Ղարազօզ—Սանդա Բուրիա բաղլ։ Senda burada
bagol...³¹ (ձեռք տանէ գը հէտքը իր ցուցանէ,
հէգն թապպին կուրա)³²։ Օհաննէս ջան, լէ՛ս
իմ հա՛րսնիքը խա՛ղամ գը՛, ա՛լքըս ջո՛ւրը
ա՛ռէլ է³³։ (Ասլանն ու Ղափանը գըզվըռտովին
գը)³⁴ էս հա՛յվընին³⁵ ի՛նչ կէ՛նէն, է՛սօնցը
խէ՛ղդէմ պի՛ղի (Կուլում է Ասլան-Ղափանի
հետ) կէ՛րթամ մէ՛ր կը՛նգընէն իրա՛վունք
գո՛ւզէմ, Թը իրա՛վունք տվէ՛ց, կո՛ւրքամ
է՛սօնց ա՛յիրտ³⁶ կէ՛նէմ (շրջվում է դեմքով
ձախ ճվա գը)։ Ա՛յ կընի՛դ, Ասլան-Ղափան
մէ՛զմէ՛ գու խէ՛ղդէցին է՛րթա՛մ ա՛յիրտ է՛նէմ։
Կընի՛գ—(Ջալնը լսվում է, տիկնիկը³⁷ չի երևում)։
Ա՛յ մա՛րթ, տղա՛մարթ լէ՛ս, գնա՛ ալի՛րտ
է՛րէ։

Ղարազօզ—(Շրջվում է դեպի Ասլան-Ղափանը,
առաջ մեկին է քաշում) ա՛րի, ա՛րի, դու յէ՛դ
ա՛րի (հետո պատվում է մյուսի պոռնի կողմը),
դու էլ յէ՛դ ա՛րի (մտնում է երկուսի մեջտեղը
Ասլանն ու Ղափանը հարձակվում են Ղարա-
զօզի վրա)։ Վա՛յ, վա՛յ, կընի՛դ սըխմէցո՛ւ-
ցի՛ն, վա՛յ, վա՛յ, օ՛յ, օ՛յ, օ՛յ (դողում է)
Օհաննէս ջան, վա՛յ, վա՛յ, է՛սօնք ի՛նձի
խէ՛ղդէն պի՛ղի, հա՛րսը քէ՛զի պի՛ղի մը՛նա,
վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ...

Կընի՛գ—(Գալիս է)։ Ա՛յ մա՛րթ ի՛նչ յէ՛ղավ քէ՛զի...
(Ղարազօզը դուրս է պրծնում Ասլան-Ղափ-
անի մեջտեղից)։ Պարեզանակը դադարում է)։

Ղարազօզ—Վա՛յ, օ՛յ, ի՛նձի ճա՛մփեցի ր Ասլան-
Ղափանի ա՛րան³⁸, ի՛նձի ճա՛րթ ու փշո՛ւր
է՛րան։

Կընի՛գ—Ա՛յ մա՛րթ, դու՛ օր կըտը՛րաս իմ հօ՛թիս
կէ՛լէ, ո՞ւրտէղըդ կըցա՛վի։

Ղարազօզ—(Փորը ցույց տալով)։ Ա՛յստէղըս,
ա՛յստէղըս... Այ կը՛նիգ, դու սը՛րդօվ լէ՛ս
սի՛րի, լի՛զվօվ կը սի՛րէս (պառկում է մեջքի
վրա)։

Կնիգ—Ա՛յ մա՛րթ, վերցընէ՛մ քէ՛զի։

Ղարազօզ—Վէ՛րու, վէ՛րու, գէ՛նա՛³⁹ լալ էր հէ՛-
րու... (Կինը վերցնում է Ղարազօզին ու դուրս
գալիս ձախ կողմից)։ Օհաննէսը նվազում է
թարնթա՛մա⁴⁰, Գալիս են հրկու խանըմ⁴¹,
կանգնում իրար դեմուդեմ, պար խաղում
իրար դուխ տալով, մեջքնիրը կօտրտէլօվ։
Հետո ձախ կողմինը կանգնում է, աչ կողմի-
նը մի քիչ պարում, որից հետո աչ կողմինն
է կանգնում, ձախ կողմինն է պարում։ Աչ
կողմինը գնում է։ Ներս է ընկնում Ղարազօ-
զը։ (Ուրախացած) Հաաա... լալ ուստ⁴²
է՛կանք։

Խաճըմ—(Տեղում թռչելով) Վա՛խէցա, վա՛խէցա
ա՛յ մա՛րթ։

Ղարազօզ—(Մոտենալով) Ինչի՛ կըվա՛խնաս. յէ՛ս
քէ՛զի նման մա՛րթ, Քիթմըռութը՛ս (ձեռքով
ցույց է տալիս երեսը) քէ՛զ նմա՛ն։ Ցէս ա՛
քէ՛զի պէ՛ս մա՛րթ լէ՛մ (հետ քաշվելով) դը
խա՛ղա⁴³ տէ՛սնիմ։

Խաճըմ—Ցէս օր խա՛ղամ, դուն ա՛ խաղա՛ս գը։

Ղարազօզ—Հա՛լըս⁴⁴ խա՛ղամ գը, հօ հի՛վանդ
լէ՛մ։ Քի՛լըմ ա՛ռաջ հի՛վանդ էի քէ՛զի տէ՛սա
սա՛ղցա, բօ՛ղգի պէ՛ս է՛ղա։ (Խանըմը պարում
է, Ղարազօզը ձեռքը վէր ու վար է անում)։

Խաճըմ—(Կանգնելով)։ Ա՛յ մա՛րթ, ինչի՛՞ ձէ՛նդդ
խաղցը՛նէս գը։

Ղարազօզ—Խօ մէ՛ռաձ լէ՛մ։ Սա՛ղ մա՛րթը ձէ՛նն
է խաղացընէ գը, վօ՛ղն է, խա՛ղա, խա՛ղա
(ինքն էլ խանըմի հետ սկսում է պարել)։ Հե-
տո կանգնում է)։ Ցէս կընը՛ստէմ, դու խա՛-
ղա։ (Նստում, հետույքն անհանգստորեն քը-
սում է դէս ու դէն)։

²⁸ Ասլանն ու Ղափանը առյուծի երկու ձագերն են, իրար
շատ նման։ ՏԻՄ նկ. 24։

²⁹ Մասխարկուլթուն—կատակարանություն։

³⁰ Սաղօլ—հիմ. Թուրք. sagol —սաղ ըլնէս, ապրես։

³¹ Դուն ա խտեղացը կար էղնիս։

³² Թապպին գալ—գլխի վրա պտովել։

³³ Ալքը ջուր առնել—ալքին ունիլ չի երևում։

³⁴ Գըզվըռտովի—կռվել։

³⁵ Հալվան—կենդանի, անասուն։

³⁶ Այիրտ էնի—իրարից բաժանել։

³⁷ ՏԻՄ նկ. 20։

³⁸ Արան—մեջտեղ։

³⁹ Գէնա—էլի, նորից։

⁴⁰ Թարնթա՛մա—կանացի մենապար։

⁴¹ Խանըմ—կին, տիկին։

⁴² Ռաստ գալ—հանդիպել։

⁴³ Խաղալ—այստեղ պարել խմստով։

⁴⁴ Հըլըս—խճարիկ։

տանքը—Այ՛ մա՛րթ (կանգնելով) ինչի՞ շա՛վա-
րըդ մա՛շէս գը՛:
Ղարագծօ—(Դադարեցնելով շարժումները):
Կյա՛նքըս մա՛շէլո՛ւն, թըղ շա՛վաբըս մա՛-
շէմ: (Վեր է կենում խանքի հետ պարում,
հէտո) Հա՛, խա՛նքմ օղի գէտտի oldu getti⁴⁵
(ասելով խանքմին դնում է ուսին ու դնում):

Պ Ա Տ Կ Ե Ր 2

Ղարագծի մածուն ծախելը
Գալիս է Հաջի Այվազը:

Հաջի Այվազ—Ղա՛րագծօ,
Ղարագծօ...

Ղարագծօ—Ա՛յստեղ էմ Հա՛ջի Այվազ:

Հաջի Այվազ—Ա՛յ Ղա՛րագծօ, գծօղալըմ⁴⁶ Ղա՛րա-
գոս, ա՛ւքան օր ծա՛խս ա՛րէր էմ, բա՛նըմ
խաբա՛ր էս⁴⁷:

Ղարագծօ—Հէ՛լ բա՛նէմ է, խա՛բար չէ՛մ:

Հաջի Այվազ—Հէ՛լ բա՛նէմ խա՛բար չէ՛ս, ա՛ս մէ՛ր
տո՛ւնը մա՛ծոն գա՛, բի՛ ծա՛խէ, շօ՛րս փա՛-
րա կա՛շխատէս է՛րգոան ը՛նծի, է՛րգոան է
բէ՛զի:

Ղարագծօ—(Ողևորված) է՛րգոան ը՛նծի, է՛րգոան
է ը՛նծի: է՛րգոան ը՛նծի, է՛րգոան է ը՛նծի...

Հաջի Այվազ—Ա՛յ տղա՛, չէ՛, կը՛սէմ է՛րգոան
ը՛նծի, է՛րգոան է բէ՛զի:

Ղարագծօ—(Բարկանալով): Հա՛, ը՛շտը յէ՛ս է
ա՛ղպէս կը՛սէմ, է՛րգոան ը՛նծի, է՛րգոան է
ը՛նծի: Հա՛յդէ (խփում է Հաջի Այվազի փո-
րին): Հա՛յդէ, քո ի՛նչ բա՛նըդ է, բէ՛րէմ ծա՛-
խէմ գը՛:

Հաջի Այվազ—Ա՛յ տղա՛, փօ՛րիս մի գա՛յնէ՛...

Ղարագծօ—Քնթի՛դ կըզայնէ՛մ (խփում է թթին):
Հա՛յդէ, հա՛յդէ... (Գնում են): (Ղարագծօը
մա՛ծնի փառը⁴⁸ ձեռնի գալիս է ձախ կողմից,
նախելով փառնի մեջ: Փառը դժվարութեամբ
է բռնում և քիչ է մնում մտնի փառնի մեջ:
Ամանը դնում է մեջտեղում): է՛րթամ մուշ-
տարէ՛ստանը⁴⁹ ձա՛մփէմ (շրջվում է, դնում
դեպի ձախ, բայց հետ է գալիս): Ա՛յ գի՛դի
մա՛ծոն, ինչ մա՛ծոն է՛է է՛, շա՛քարի պէ՛ս
ա՛բրանք է քի՛շըմ ո՛ւղիմ, ա՛շէնք թը համ
ունի՞ սա՛, ծա՛խէնք, հա՛մ շո՛ւնի, վէ՛րէն

կա՛խէնք: (Ուտում է՛ ձեռքը տանում է ամա-
նը, հետո բերանը Դիմում է Օհաննիսի):
Օհաննիս ջան, քոզ ա՛ հա՛վաքդ կո՛ւքա
ուտելո՛ւ:

Օհաննիս—Հա՛, կո՛ւքա:

Ղարագծօ—Օհաննիս ջան, քո փա՛յն է (ձեռքով
հետույքն է ցույց տալիս) ա՛յսի քի՛ւրը⁵⁰
պը՛հէմ գը՛: (Աջ կողմից գալիս է մուկը⁵¹):
Մո՛ւղը է՛գալ, էսի՛դ է մո՛ւշտարին: Վա՛յ,
վա՛յ, Օհաննիս ջան մո՛ւղը կո՛ւքա մէ՛շը
ը՛նի գը (ձեռքով ուղում է մկանը խանգա-
րել, բայց մուկը գալիս մեջն է ընկնում):
Վա՛յ, Օհաննիս ջան, քյա՛շկա⁵² դու է ու-
ղէ՛ր, մո՛ւղը մէ՛շը ը՛նգալ... (Ափսոսան-
քով): Ա՛յ գի՛դի մա՛ծոն (մլավելով աջ կող-
մից գալիս է կատուն): Վա՛յ, Օհաննիս ջան,
հի՛միդ է կա՛ղոն⁵³ է՛գալ: Հա՛ (ձեռքով կատն-
չում է): Արի՛, արի՛, ա՛ստեղ մո՛ւղըմ գա՛,
է՛գէ բռնէ՛ ա՛շէմ, ա՛րի, ա՛րի, ա՛րի հա՛րս-
նիքըդ ա՛շէմ գը՛ (կատուն մլավում է): Արի՛,
ի՛նչ կըբռնա՛ս (կատուն գալիս ընկնում է
մեջը): Վա՛յ, մո՛ւղը բռնէլո՛ւն, ի՛նքն է մէ՛շը
ը՛նգալ: (Նայում է ամանի մեջ): է՛ֆֆֆ,
է՛ս ի՛նչ տէ՛սազ մա՛ծոն է՛ (ուղղվում, սկսում
է կանչել): Մգօ՛ղ մա՛ծոն. կա՛ղօղ մա՛ծոն
(աջ կողմից գալիս է շունը): Վա՛յ, Մա՛շկան⁵⁴
է՛գալ. քէզնէն կըվա՛խնամ: է՛րթամ, է՛րթամ
փա՛ղմ բէ՛րէմ, հա՛խէդ կո՛ւքամ (գնում է և վի-
րադառնում: Հաջիվ մոտեցած, շունը հար-
ձակվում է վրան): Վա՛յ, վա՛յ, օ՛յ, օ՛յ, վօ՛ղ-
կըս շո՛ւնը խա՛ձալ⁵⁵, վա՛յ, վա՛յ, օ՛յ, օ՛յ:
Օհաննիս ջան, պա՛րգէմ պի՛դի օ՛յ, օ՛յ, օ՛յ
պարկում է փառնի ձախ կողմում, մեջքի
վրա): Օ՛յ, օ՛յ, օ՛յ (շունը պտտվում է ամա-
նի շուրջն ու ընկնում ամանի մեջ: Աջ կողմից
մտնում է օճը⁵⁶, օղի մեջ շրջաններ կատա-
րելով գալիս պտտվում է ամանի ու Ղարագծ-
ի շուրջը, ուշադիր նայում Ղարագծի,
ապա կծիկ դառնալով ընկնում մա՛ծնի ամա-
նի մեջ: Ղարագծօը վեր է կենում, նայում ա-
մանի վրա):

Վա՛յ, օճն ա մէ՛ջն է ը՛նգէ: (Ուղղվում է,
դիմում Օհաննիսին): Օ՛ֆֆֆ, վօ՛ղը՛ս, վօ՛-

⁴⁵ էղավ դնաց:

⁴⁶ Գծօղալըմ—գնդեցիկ, հրապուրել:

⁴⁷ Բանըմ խաբար էս—Որնէ բանից տեղյա՞կ ես:

⁴⁸ Փառը—մաճնի աման, տե՛ս նկ. 5:

⁴⁹ Մուշտարէստան—գնորդներ:

⁵⁰ Քիւրը—ներքնահարկ, որտեղ ուտելիքներ են պահում:

⁵¹ Քյաշկա—երանի:

⁵² Մուկ—տե՛ս նկ. 5:

⁵³ Կաղու—տե՛ս նկ. 5:

⁵⁴ Մաշկա—շան անունն է, տե՛ս նկ. 5:

⁵⁵ Խաձալ—կծիկ:

⁵⁶ Օճ—տե՛ս նկ. 5:

դրս... ամսված կը՛ղոէ հօղըս, օ՛ֆֆֆ...
 Օհաննէս շահ ամբէս կըցա՛վի, օր լի՛ղէմ
 աս վօ՛ղըս է՛ր, թը մէ՛գալ վօ՛ղըս: Մա՛ձուն
 քսէ՛մ թը՛ղ լա՛վնա (քսում է): Է՛ֆֆֆ, լա՛վ-
 ցա՛վ: Ա՛խ, ա՛խ, Օհաննէս շահ քո՛ւզդ ա
 ամգո՛ղդ լի՛ց ցա՛վի: Աստէ՛ղ պը՛ռաշօգ՝⁵⁷ զա՛-
 ձ հեռով հետուլքն է ցույց տալիս) քը՛սէնք
 լա՛վնա գը (Մուշտարի կրկանէ): Մա՛ձո՛ւն,
 մը՛գօդ մա՛ձո՛ւն, կա՛ղվօղ մա՛ձո՛ւն, շընօդ
 մա՛ձո՛ւն, օ՛ձօղ մա՛ձո՛ւն (աչ կողմից մըտ-
 նում է նաննին⁵⁸): Յա՛, դո՛ւն ա՛ պը՛ղի քնգ-
 նէս մէ՛ջը: զա՛րօղն քնգէլ է:

Նանն—(Մտնելով): Ա՛յ մա՛րթ, ա՛յսի մա՛-
 ձունը ծա՛խէ՛ս գը:

Ղարագձօ—(Զարմանալով): չը՛լբաթ ծա՛խէ՛ս գը:
 Նանն—Ա՛յ մա՛րթ, ի՛նչըղ կո՛ւտս մա՛ձունը:

Ղարագձօ—Մէ՛թոն⁵⁹ չօ՛րս փա՛րա:

Նանն—Ա՛յ մա՛րթ, խօ ա՛նէրկա՞ն⁶⁰ չէ՞, մէ՛թո՞ւ
 կը ծա՛խէս, մա՛ձուն է:

Ղարագձօ—Ա՛ս ա՛րուանքն ա՛նքս ա՛րուանք է՛է՛է
 օ՛ր, քո՛ւ լա՛յէղիդ ա՛րուանք է (ձեռքը մեկ-
 նելով): Փօ՛ղէրը տո՛ւ ա՛րուանքս լա՛վ ա՛ր-
 ուանք է:

Նանն—(Հաշվելով ու ձեռքի մեջ դնելով): Մէ՛գ,
 է՛րգու, ի՛րեք, չօ՛րս:

Ղարագձօ—Բոնէ՛, շա՛նաղըդ բոնէ՛ (ձեռքով ամա-
 նը քաշում է առաջ) ի՛սիդ լա՛վ ա՛րուանք է
 մէ՛ կա՛թիլը մէ՛ օ՛սկիմ ա՛րծէ: Մէ՛գ, (ձեռքը
 տանում է հետուլքին, բերում լցնում ամանի
 մէջ) է՛րգու, ի՛րեք, չօ՛րս: (Հիացմունքով) է՛ս
 ի՛նչ տէ՛սագ ա՛րուանք է՛...

Նանն—Ա՛յ մա՛րթ քի՛չ է՛ղավ:

Ղարագձօ—Քի՛չ է՛ղավ, հը՛մը ի՛ստագ տէ՛ղէն
 է՛ղավ: Ը՛հըն, բիրա՛ղի՞ս՝ սը՛նփէ՛ն, (ձեռքը
 քսում է հետուլքին) մա՛քրէ՛մ, քէ՛ղի կո՛ւտս
 հետուլքից բերածը, ձեռքով լցնում է Նան-
 նին ամանի մեջ): Հէ՛յ գի՛ղի մա՛ձո՛ւն (նան-
 նին գնում է) մգօ՛ղ մա՛ձո՛ւն, կա՛ղվօղ մա՛-
 ձո՛ւն, շնօ՛ղ մա՛ձո՛ւն, օ՛ձօղ մա՛ձո՛ւն, մուշ-
 տարի է գէթ, լա՛վ մա՛ձո՛ւն (կանչում է ձեռ-
 քով): Գալիս է Արաբը:

Արաբ—Ա՛յ մա՛րթ, է՛ս մա՛ձունը ծա՛խէ՛ս գը
 (գալիս է առաջ, ուղում է ամանի մեջ նայել):

Ղարագձօ—Ծա՛խէ՛մ գը հը՛մը մէ՛ջը ա՛շէլ լի՛-
 ուզէ (ձեռքը բռնում է ամանի բերնին):

Արաբ—(Ձեռքով հրելով Ղարագձօի ձեռքը) ձէ՛ո-
 քըդ նյա՛նն⁶² տա՛ր (երկա՛ր նայում է ամանի
 մեջ) մէ՛ջը մո՛ւզ, կա՛ղու կա, շո՛ւն էլ կա, օ՛ձ
 էլ (բարձրացնում է գլուխն ու բարկացած)
 Ա՛յ մա՛րդ, ի՛նչ կէ՛նէս (խփում է Ղարագձօ-
 ւին) մէ՛դ, է՛րգու, ի՛րեք, չօ՛րս: Հա՛յդէ, հա՛յ-
 դէ, հա՛յդէ (վռնում է):

Ղարագձօ—Ա՛մա՛ն, ա՛մանս ա՛ռնէ՛մ տա՛նէ՛մ գը,
 ա՛մանըս ջա՛րդէ գը (ամանը վերցնում է,
 շրջվում ու փախչում): Ա՛մա՛ն, է՛ս փէ՛սա-
 վանգը՝⁶³ գէ՛նա կո՛ւքս զա՛յնէ գը, ա՛մա՛ն:
 Ղարագձօն ու Արաբը գնում են: Գալիս է Հաջի
 Այվազը:

Հաջի Այվազ—Ղա՛րագձօ՛, Ղա՛րագձօ՛...

Ղարագձօ—Ա՛յստէ՛ղ է՛մ Հա՛ջի Ա՛յվազ:

Հաջի Այվազ—Մա՛ձունը ծա՛խէցիր փողերն ի՛նչ
 ա՛րիբ:

Ղարագձօ—Հա՛, չօ՛րս փա՛րի ծա՛խէցի. ա՛ն է՛ր-
 գուը քէ՛ղի (երկուսը տալիս է) է՛րգուսն է
 քնձի: (Երկու հատ խփում է) Մէ՛գ, է՛րգու:

Հաջի Այվազ—Ա՛յ մա՛րթ, ի՛նչո՛ւ կզա՛յնէս:

Ղարագձօ—Ի՛նչըղ օ՛ր փօ՛ղը բա՛ժնի, ա՛յնման է
 քյօ՛թագը՝⁶⁴ Ա՛րաբն է՛գալ ի՛նձի զա՛յնէց:
 Քյօ՛թագի է՛րգուսն է քէ՛ղի:

Ղարագձօն ու Հաջի Այվազը գնում են: Գալիս
 է Առնավուղը՝⁶⁵

Առնավուղ—Մօ՛րէ, մօ՛րէ՞ն⁶⁶. Կա՛րագձօ՛, Կա՛րա-
 գձօ՛...

Ղարագձօ—(Զարմացած մտնելով) Անոնը՛դ ի՛նչ
 է:

Առնավուղ—Առա՛-Սը՛ռա-սը՛ռչէ՛մ⁶⁷:

Ղարագձօ—(զարմացած ձեռքը մեկնելով): Է՛ղպես
 է ա՛նո՛ւն քնձի (նայում է Առնավուղի հա-
 սակին) Տղէ՛ք է՛ս ի՛նչ բօ՛յ ունի, բօ՛յին ա՛շէ-
 ցէք, է՛րթամ նա՛րդիվան քէ՛րէ՛մ (նարդիվանը
 բերում է հենում Առնավուղին ու բարձրանում
 վրան): Օ՛, օ՛ հը՛լը քը՛նթին ա՛շէցէ՛ք Ի՛նգի-
 լիզո՛ւն⁶⁸ չօ՛մախը՝⁶⁹ կը՛լմանի (իշնում է նար-
 դիվանից):

⁶² Նյան—մի կողմ, հետո:

⁶³ Փչնավանգ—սրիկա, անպիտան, ստոր:

⁶⁴ Քյօթագ—համ. տաճկ. Քէօթէք—հարված:

⁶⁵ Առնավուղ—համ. թուրք. Arnavut—այրանացի, Զեռվ
 պարզ, մեծ տիկնիկ, որին երբեմն գէլ են անվանում: Տե՛ս
 նկ. 11:

⁶⁶ Մօրէ, մօրէ—գիմելու հունական ձև է, որը համա-
 պատասխանում է Երեանի բարբառի արա արտահայտությա-
 նը:

⁶⁷ Առա-սըռա-սըռչէմ—հորինված ծիծաղելի անուն:

⁶⁸ Ինգիլիզ—համ. թուրք. ingiliz—անգլիացի:

⁶⁹ Զօմախ—փայտ, դավուլի հաստ փայտն է:

⁵⁷ Պըռաշօգ—գեղափոշի:

⁵⁸ Նանն—տատ:

⁵⁹ Մէթոն—մի մետրը:

⁶⁰ Անէրկա—ամէրքա—սպիտակ կտավ:

⁶¹ Բիրաղի—բուրբուր:

(Աննավուդն հանկարծ շրխկոցով ընկնում ու քնում է)։

Դարագծը—Ա՛ն ի՛նչ է, քէֆո՛ւմ⁷² է, ի՛նչ է, Ղօ-
շա՛ր մէ՛յդանը⁷³ (ձեռքով ցույց է տալիս)
զա՛ւթ⁷⁴ է՛րաւ, շըլը Դա՛րագծի՛ն հէ՛ղ լա՛ւի-
վի՛նք մէ՛րը լը խա՛փվի՛նք (պարկում է գըլ-
խի կողմից) մէ՛դ, (վեր է կենում պարկում
նոսքերի կողմից) է՛րգու (վէր է կենում) է՛ր-
գուաը հէ՛րիք լէ՛, օր բա՛նըմ է ա՛վիւի է՛
Սը՛լէ, հէ՛յ Սը՛լէ-մը՛լէ⁷⁵, թէ՛րմաշ⁷⁶, հէ՛լի⁷⁷
քթից քաշում է, ձեռքով շոշափում Աննավու-
դի գլուխը) է՛սօր ղա՛վուդի՛ն⁷⁸ մէ՛շը լա՛ւ
բա՛մբազ դաւ Գօ՛ղնամ, տա՛նիմ մէ՛ր աղօ-
ցը մի՛նդար⁷⁹ շի՛նէմ (դիմում է Օհաննեսին)։
Օհա՛ննէս շա՛ն, հը՛լը ա՛շէ, քէ՛ղի կէ՛րէվա՛ւ։
(Արհամարհանքով)։ Թէ՛րմաշ, թէ՛րմաշ, հէ՛-
լի վէ՛ր, (նարդիվանով խփում է խփելուն
զուգակցում է վօտքի հարվածները) Ա՛յսի
զխի՛ւն զա՛յնէմ (նորից է խփում)։ Ա՛մա՛ն,
նա՛րդիվանըս կօ՛ղուր գըլ Սը՛լէ-մը՛լէ, հէ՛լի.
(խփում է) հէ՛լի, (խփում է) հէ՛լի, (խփում է)
հէ՛լի, (արագացնում է խփելը) հէ՛լի, հէ՛լի, հէ՛-
լի վա՛ն, նա՛րդիվանըս կօղուր գըլ, տա՛նէմ
տո՛ւն (Տանում, վերադառնում է, դիմում հան-
դիսատեսին)։ Ա՛յսի հա՛յվանը խա՛ղցըցնէ՛ք,
ա՛շէնք խա՛ղալ գի՛ղէ՞ (Դիմում է Օհաննե-
սին) Օհա՛ննէս շա՛ն, հա՛ղըմ շա՛լէ ա՛շէնք։
(Օհաննէսը նվազում է պարեղանակ)։ Դարա-
գօզը պարում է։ Աննավուդը սառնորեն
կանգնած նայում է)։ Հէ՛յ, բէ՛յնամաշ⁸⁰ հա՛յ-
վան, դո՛ւն ա խա՛ղա (պարացնում է, հետո
զցում ուսին, որ տանի։ Աննավուդի քիթը
հասնում է Դարագծի հետույքին)։ Հա՛ա՛ա...
հօ՛ղ է՛րէ, հօ՛ղ է՛րէ, հօ՛րըդ վա՛րդէրէն հօ՛ղ
է՛րէ, հօ՛ղ է՛րէ... (դիմում է Օհաննէսին)։
Օհա՛ննէս շա՛ն, ա՛շէ պրօ՛պկա՞⁸⁰ լի՞ էլէ

(հիացած)։ Ի՛նչ լա՛ւ պրօ՛պկա է՛ղա՛ւ։ Տօ,
հա՛յվան (ուսի վրա ուղղում է Աննավուդին,
նոսքերից, ամուր բռնած) պա՛ղվելին դո՛ւն
օր գօ՛ցէլ էս, ի՛նչ պի՛ղի է՛նէմ, դո՛ւս պի՛ղի
լէ՛րթա՛մ, է՛ղտից սօլուդ⁸¹ պը՛ղի ա՛ռնէմ։
(Գնում է դեպի ձախ կանչելով) Ա՛րա՛⁸²
դո՛ւր բա՛ց։ (Արան լի երևում, բայց ձայնը
լսվում է)։

Արա—Ի՛նչ պի՛ղի է՛նէս։

Դարագծը—Բա՛ց, բա՛ց, ա՛յսի ա՛նբէս հա՛յվան
լէ՛, շէ՛մն ու դո՛ւր լի՛ հա՛վքէ։ (Դուրս է դա-
լիս) Մեղտեղ է ընկնում Ջուշան)։

Ջուշա—(Շատ բարակ, ճղճղան ձայնով)։ Կա՛րը-
գօ՛ղ, Կա՛րըգօ՛ղ...

Դարագծը—(Գալիս է ու զարմացած դիմում Օհան-
նէսին)։ Օհա՛ննէս, ա՛ն ի՛նչ է, վէ՛րըն կա,
օր գա՛, է՛լնէս գը, օր բօ՛յն ա՛շէս, վէ՛րն էլ
գա՛ պըղի՛ պա՛ռկէս, օր խօ՛րաթէս (պարկում
է) է՛սման է բօ՛յ կը՛նի, վա՛յ (Ջուշան էլ է
պարկում դեմքով դեպի Դարագծը, իրար
մի քիչ նայելուց հետո բարձրանում են)։

(Դիմելով Օհաննէսին)։ Ուստա՛ շա՛ն, նօ՛ր-
վա ղա՛նդէն լա՛լէ մէ՛մ ա՛սօր մօ՛րէքն բըռ-
նէ՛մ խա՛ղցընէմ (Օհաննէսը նվազում է
նույն պարեղանակը)։ Դարագծը Ջուշային
պարեցնում է, ապա վերցնում ձեռքի վրա և
պարեցնում։ Ջուշան թռչկոտելուց բացի գլխի
վրա օղում պտտվում է Դարագծը պարելով
օղ է զցում, ապա բռնում Ջուշանի Մի ա՛ն-
գամ էլ գցելիս Ջուշան անհայտանում է,
երաժշտութունը դադարում է)։ Վա՛յ, ջա՛նըմ
էս ի՛նչ է՛ղա՛ւ, ա՛րի, ա՛րի, վա՛յ, է՛ս թէ՛րմաշն
ի՛նչ է՛ղա՛ւ (նայում է դէս ու դէն, շուտ է գա-
լիս, Ջուշան չկա։ Փիչ փնտրելուց հետո Ջու-
շան ընկնում է վերևից Դարագծի հետքը)։
Օհա՛ննէս շա՛ն, է՛ղ թէ՛րմաշն ո՛ւրդէղ է։

Օհաննէս—Հէտըդիտ⁸³ է։

Դարագծը—(Երջվում է հետ, Ջուշան էլ հետը)։
Ո՛ւրան է. իմ հէտըդիս լը՛գա, քո՛ւպիդ մո՛ւ-
ղայթ⁸⁴ կէ՛ցի։ (Շուտ ու մոտ գալով)։ Վօ՛րման
է, իմ հէտըդիս լէ՛, քո՛ւպիդ լէ՛, վօ՛րման է։
Առա՛ջըս է՛ղնէր ճա՛կատըդ պա՛գնէլի գը։
(Տեսնում է Ջուշային)։ Ա՛րէ, ա՛րէ, (վերց-
նում է նորից ձեռքի վրա)։ Ուստա՛ շա՛ն լա-

70 Քէֆօւ—հարած։

71 Ղօշա—ահագին, մեծ։

72 Մէյդան—համ. թուրք. meydan—հրապարակ, խաղա-
տեղ։

73 Զաւթ—զավթել, գրավել, նվաճել։

74 Սըլէ-մըլէ—հորինված անոն, բուցե siçan—մուկ, առ-
նետ, թուրքերեն բառից։

75 Թէրմաշ—անտէր, հիմար, անպետք։

76 Հէլի—վեր կաց։

77 Ղավուդ—համ. թուրք. kavuk(gu)—հնազանդ գլխա-
դարձ-գլխարկ։

78 Մինդար—փափուկ բարձ, ներքնակ։

79 Բէյնամաշ—համ. թուրք. beyn(yıl)—խելք, բէյնամաշ
—անխելք, հիմար։

80 Պրօպկա—խցան։

81 Սօլուդ—համ. թուրք. soluk(gu)—շունչ, սօլուդ առնել
—օդ շնչել։

82 Արա—ասում է կնոջը։

83 Հէտըդի—հետքի կողմ։

84 Մուղայթ կէնէլ—հետքի, պահպան կենալ։

լէ՛, լա՛ւէ: (հաննէսը շարունակում է պարեղանակը: Ղարազօզը դիմում է Զուշային): Քիչը՛մ ա՛ռաջ մէ՛զըմ է՛ գէր էր կը՛սէր ցո՛ւրդ է, մէ տա՛ք տէ՛ղըմ գա (ցույց է տալիս հետույթը) գուզէ՛ս մը՛ղնէ: Դէ է՛գէ, է՛գէ մը՛ղէ, մը՛ղէ (սանիով գնում է Զուշային հետը տանիւով):

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Յ

Խանքմենի բաղնիք գնալը

Այն անկուռում բաղնիքն⁸⁵ է: Գալիս է Հաջի Այվազը:

Հաջի Այվազ—Ղա՛րազօ՛զ, Ղա՛րազօ՛զ...

Ղարազօզ—Ա՛յստէղ է՛մ Հա՛ջի Ա՛յվազ, ի՛նչ է:

Հաջի Այվազ—Ղա՛րազօզ, լի՛ի օր ա՛յսի (ն)յա՛նէրը գա՛ս, է՛րէվաս:

Ղարազօզ—Ի՛նչ է է՛ղէ, ա՛ռանց ը՛նձի չի է՛ղնի: Առա՛նց ի՛նձի մէ՛ղան կարէլի է՛ ը՛նի:

Հաջի Այվազ—Ա՛յ վօ՛րդի, բա՛ղնիքը բը՛ռնել է՛մ, խա՛նըմէրը կո՛ւքան բա՛ղնիք կէ՛րթան, ա՛մօթ է, մի է՛րևա:

Ղարազօզ—(Քիչ հետ գնալով): Ա՛յսդէն գը նա՛լէ՛մ:

Հաջի Այվազ—Զէ՛, չէ՛...

Ղարազօզ—(Մի քիչ էլ հետ գնալով): Ա՛յսդէն գը նա՛լէ՛մ:

Հաջի Այվազ—Զէ՛, չէ՛ (ձեռքով բացասական նշան է անում):

Ղարազօզ—(Քիչ էլ հետ գնալով): Ա՛յսդէն (մի քիչ հետ գնալով արագ արագ) ա՛յսդէն, ա՛յսդէն (բարձրաճախ է էկրանի ձախ վերին անկյունն ու կանգնում):

Հաջի Այվազ—(Բարկացած թքում է Ղարազօզի երեսին) Թյո՛ւ:

Ղարազօզ—(Հանգիստ): Վա՛յ, լա՛վ է, օր թը՛քի, քա՛նի օր է լէ՛րէսըս չէի լվա՛ցէ, (ապա բարկանալով): Դը փա՛խի, վէ՛րէն վրադ կը՛նիմ սա՛քսանը⁸⁶ է՛րգու կը՛գօր գը՛նիմ, մա՛նդըռնէրէն բա՛շխա՛ն: (Վախեցնելու համար ոտքը խփում է) Դէ փա՛խի, դէ փա՛խի, փա՛խի... Հաջի Այվազը գնում է: (Ինքն իր հետ խոսելով): Խա՛րար չա՛ռանք թը խա՛նըմէրը վէ՛ր վա՛խտը կո՛ւքան: (Դիմում է Օհաննիսյան): Օհա՛ննէս ջա՛ն, նա՛լէ, ի՛նձի, ռա՛նգըմա՛նգըս այ՛է, ինչը՛ղ է՛մ:

Օհաննէս—Լա՛վ է, լա՛վ էս (նվագում է պարեղանակ, Զախ կողմից էրկու խանքմ իրար հոսեվից պարելով դալիս են): Ղարազօզը նրանց հոսեից զգուշ դալիս է, խփում մի խանքմին ու փախչում: Քիչ անց նորից հետ է դալիս):

Ղարազօզ—(Դիմելով հանդիսատեսին): Ժողօ՛վորտ, էս ինչ լա՛վէրն էն, լէ՛թէ իրա՛վունք կո՛ւքաք էսօ՛նցէն մէ՛զ-մէ՛զ հա՛ղիա՞ն⁸⁸ կա՛ռնէ՛մ (այս ու այն կողմից լսվում է ճերա՛վունք ո՛ւնիս): Մոտենում է Ղարազօզը և ամեն մեկին մի անգամ համարկում: (Խանքմենները ճշում են): էս ինչ հա՛մէղ էն, վա՛լա՞ն⁸⁹, շա՛քարի պէս հա՛մէղ էն:

Բաղնիքալն—(միայն ձայնն է լսվում): էս ի՛նչ բան է, դա՛րճառւօ՞ լը՛գա:

Ղարազօզ—Ա՛յստէղ ե՛մ, ա՛յստէղ: (Խանքմենները հանդարտվելով շարունակում են պարը):

Խանքմեն—Համամի՛, համամի՛ կպպուի ալ բե-լա ալանմաթ, սալանմաթ, մալանմաթ գէթտի գիմիդ իկիդի. hamamci, hamamci, kapuyuş bella alâmat, Salâmaz, malâmat, gettigimiz yokidi.⁹¹

(Գնում են: Գալիս են երկրորդ զույգ խանքմենները⁹² պարում են՝ մեջքները շարժելով: Ղարազօզը հետևներից գալով կանգնում է ու ձեռքը պտտեցնում, ժամացույցի սլաքի նըման):

Արլա—(Զի երևում, միայն ձայնն է լսվում): Ա՛յ, մա՛րթ, վօ՛րդէղ էս:

Ղարազօզ—Ա՛յստէղ է՛մ, ա՛յստէղ:

Արլա—Ա՛յդա՛ղ վօ՛րդէղ էս:

Ղարազօզ—Բա՛ղնիքի է՛րթիդը⁹³ հօրթէր կա՛րաձէ՛մ: (Զայնը մի փոքր իջեցնելով, ինքն իրեն): Ցէս է բա՛ղնիք կէ՛րթամ: (Պատրաստվում է գնալու: Հայտնվում է Հաջի Այվազը):

Հաջի Այվազ—Ա՛յ տղա, ո՛ւր կէ՛րթաս, ա՛մօթ չի՛ղէ՛ս, հա՛յա՞ն⁹⁴ չի՛ղէ՛ս:

Ղարազօզ—Ցէս է օր բա՛ղնիք է՛րթամ խօ հա՛լ-վօ՛վ չէ՛մ է՛րթա:

Հաջի Այվազ—Ցա՛:

⁸⁸ Հաղիա—պալ, նվեր:

⁸⁹ Վալա—համ. Թուրք. vallah—երգվում եմ, աստված վա:

⁹⁰ Ղարաուլ—պահակ:

⁹¹ Բաղնիքան. դուռը բաց, այսպես սաղ-սալամաթ (անվրնաս) խաղը-խայտառակ հէլ չէինք էղէ:

⁹² Չորս խանքմեն—տե՛ս նկ. 8, 10:

⁹³ Էրթիդ—հայկական թոնրատան առաստաղից բացված պատուհան: Այստեղ գործածված է տանիք խմաստով:

⁹⁴ Հայա—համ. տաճկ. հայա—ամօթ, պատկառանք:

⁹⁵ Զրփալը—համ. տաճկ. Զրփալը—մէրկ:

⁸⁵ Տե՛ս նկ. 6:

⁸⁶ Սաքսան—համ. Թուրք. seksen—ութուն:

⁸⁷ Բաշխա—համ. Թուրք. başka—բացի:

Ղարագծով—Յէն ա լը'փլաղ⁹⁶ կէ'րթամ:

Հաջի Այվազ—Ա'մօթ չէ':

Ղարագծով—Յէն ա լը'փլաղ, էնօնք է լը'փլաղ,
հը բը ընչի' ա'մօթ կէ'ղնի:

Հաջի Այվազ—(Ջարմանալով): Չփլաղն ի'նչ է,
հալվովն ի'նչ է: Ա'շէ, ղարաղուկէ'րոն թա'մ-
բէ⁹⁶ կէ'նէմ, մէ'ղը չէս կրնա' հա'մբրէ:

Ղարագծով—Մէ'ղը չէմ հա'մբրէ, է'րգուս, ի'րէքը խօ
հա'մբրէ'մ գը:

Հաջի Այվազ—Հա'յդէ, գընը, ա'մօթ է (գնում է):

Ղարագծով—Ի'նձի չէն թօ'ղնէ... յէս ա կէ'րթամ մէր
դրա'ցօց կա'ցիներ բէ'րէմ գը, բա'ղնիքը ջա'ր-
դէմ գը (գնում է կա'ցիներ ձեռքին վերադառ-
նում): Հա'ւա'.. էսօս առկի' տապօր ղնա'ւ-
իշ⁹⁷, Յո русский топор, знаешь? (տարու-
բերում է կա'ցիներ, մի հատ խփում: Ոչ մի
ձայն դուրս չի գալիս: Հետ դառնալով դիմում
է Օհաննէսին): Օհաննէս ջա'ն, հա'ղըմ զա'ր-
գի. ձէ'նը էլա'վ:

Օհաննէս—Չէ':

Ղարագծով—Հէ'րու է'լա'վ, հի'մի ընչի' պը'դի չէ'լ-
նի: Ա'նգաջըդ օ'ոփս դի (ձեռքը դնում է հե-
տույքին) ա'ստէղից պի'դի ձէ'նը հէ'լնի. մէ'դ,
խփում է: Լսվում է հարվածի ձայնը): Է'ր-
գուս (խփում է), ի'րէք (խփում է), ա'հան քիշ
մէ'նցան: Ի'նձի պէս տղա' (հիացմունքով):
Ի'նչ տղա' էմ: Ի'նձի պէս տղա' մօ'րէս
հի'նգ-տա'սը հա'դ հէ'լ չը ծը'նվէր (դիմում է
Օհաննէսին): Օհաննէս ջա'ն, էլա'վ:

Օհաննէս—էլա'վ:

Ղարագծով—Օհաննէս ջա'ն, ա'դ խա'նըմները ա'փ-
սօս էն, ի'նչ էնէմ: Օհաննէս, ա'շէ, քէ'զի
յա'նը կո'ւքան, ա'շէ, սէ'յր է'րէ⁹⁸, խանը'մ-
ները փա'խա'ն հա'ւա... (խփում է իր հետույ-
քին): Հա'ւ, (խփում է) հա'ւ, (խփում է):
Ա'մուր կէ'ցի (խփում է), ա'մուր կէ'ցի (խը-
փում է) նէ'ղ տէ'ղը կի'նէս ա'մուր կէ'ցի.
հը'ը (խփում է ու գնում):

Պ Ա Տ Վ Ե Բ Ի 4

Հիվանդ աղբիկը⁹⁹, Արաբիե սպանելը

Գալիս է Հաջի Այվազը կուշ եկած, տխուր:

Հաջի Այվազ—Ղա'րագծօ'ղ,

Ղա'րագծօ'ղ...

Ղարագծով—Ա'ստէղ էմ Հա'ջի Ա'յվազ: Ինչը'դ է,
օր ա'սքան ժա'մանազ չէ'իր էրէ'վա:

⁹⁶ Թամբէ-պատվեր:

⁹⁷ Սա ռուսական կա'ցի է, գիտե'ս:

⁹⁸ Սեյր էնէլ-նալի, հիանալ:

⁹⁹ Հիվանդ աղբիկ-տի'ս նկ. 13:

Հաջի Այվազ—Ա'խ բա'լա ջա'ն, իմ դա'րդըս¹⁰⁰
ա'սդվաձ իմ դու'շմընիս¹⁰¹ լը'դա:

Ղարագծով—Ի'նչ է էդէ Հա'ջի Ա'յվազ:

Հաջի Այվազ—Մէ' ա'խչիդըմ ո'նէմ, ա'ն է հի'-
վանդ է... օ'ֆֆ:

Ղարագծով—Ինչի' չէս դրդէ, օր լա'վցընէմ:

Հաջի Այվազ—Դու ի'նչ գի'դէս, օր լա'վցընէս:

Ղարագծով—Յէս լա'վ դի'դէմ (դոռոգանալով) հէ'-
րու, օր զնա'ցի ֆոանդը'ստան¹⁰², չօ'րսը տա'-
րի մնա'ցի, սօ'րվէցա:

Հաջի Այվազ—Դրո'ւտ, գիտէ'ս:

Ղարագծով—Ինչը'դ չի'դէմ, հը'լը մըդա'ձէ, հէ'րու
է'րթըցօղը, չօ'րսը տա'րի մընա'ցօղը ինչ-
քա'ն բա'ն կսօ'րվի:

Հաջի Այվազ—(մեղադրող տոնով): Չընի', օր
ծո'ւտ ա'շխօլ նա'յէս:

Ղարագծով—Ծուռ ա'շխ ո'ւրդէից ճա'րէմ, ա'յսի
ա'շխըս նա'յէ (ցույց է տալիս իր աշքը) քա'-
լէ, քա'լէ (ձեռքով հրում է Հաջի Այվազին)
է'րվընդին տէ'րն է հի'վանդ, վօշ թէ ի'նքը,
հա'յդէ, հա'յդէ, թէ'ղըմ ճա'մփէ¹⁰³ գա' (Հաջի
Այվազը գնում է): Ա'յսման է ծո'ւտ¹⁰⁴ մա'րդ,
կը'սէ հէ'րու է'րթըցօղը, չօ'րսը տա'րի մնա-
ցօղը ի'նչ կըսօ'րվի: Վա'յ (տնջալով) վա'յ,
վա'յ, հա'ջաբ¹⁰⁵ յէ'փ պը'դի դա' (դոռոգում
ու տրօրվում¹⁰⁶ է) օ'ֆ, յէ'փ պը'դի դա', վա'յ,
վա'յ, վա'յ:

Գալիս է հիվանդ աղբիկը:

Հիվանդ աղբիկ—Ա'յ մա'րդ, դու հէ'քի'մ էս, ընչի'
կը դօ'ղաս:

Ղարագծով—(Դողալով): Հա', յէս հէ'քի'մ էմ (դո-
ղալը դադարեցնում է): Ա'խ խա'նըմ ջա'ն,
քէ'զի տէ'սա հէ'քի'մովթունս մօ'ոցա, վօ'ր-
է'ղըդ կցա'վի:

Հիվանդ աղբիկ—Ա'մօթ է:

Ղարագծով—Ինչի' է ա'մօթ, հի'վանդը հէ'քի'մին
պէ'տք է ա'սի, թը վօ'րդէղը կըցա'վի:

Հիվանդ աղբիկ—Ա'յ մա'րդ, չէմ կը'ոնա ա'սի,
ա'մօթ է:

Ղարագծով—Յէ'փ օր է'դպէս է, ըս'տ ա'շէմ ջա'-
նըդ¹⁰⁷ ի'նչ գո'ւղէ, ո'ւղվածքէդ¹⁰⁸ ցա'վըդ
հա'սկընամ գը:

¹⁰⁰ Դարդ-վիշտ, հօգս:

¹⁰¹ Դուշման-թշնամի, հակառակորդ:

¹⁰² Ֆոանդստան-նվորդա:

¹⁰³ Թէղըմ ճա'մփէ-Շուտ ուղարկիր:

¹⁰⁴ Ծուռ-խելառ, գիծ:

¹⁰⁵ Հա'ջաբ-Արդոբ:

¹⁰⁶ Տրօրվել-տանջվել:

¹⁰⁷ Զան-հոգի:

¹⁰⁸ Ուղվածք-կեր-վածք, ուտելիք:

Հիվանդ աղջիկ—Ջանըս զա՛յֆա¹⁰⁹ գո՛ւզէ:
Ղարազօզ—Հա՛ւ, լէս հա՛սկըցա ուրդէ՛ղըդ կցա՛վի,
փո՛րրդ կըցա՛վի:

Հիվանդ աղջիկ—Ի՛նչ լա՛վ հէ՛քիմ էս, հա՛սկըցար:
Ղարազօզ—Խա՛նըմ ջա՛ն, մէ՛ հա՛ղըմ խա՛ղա, օր
մա՛ղադ¹¹⁰ բա՛ցվի: Խա՛ղաս օ՛րա, քըրդընի՛ս
գը, իշտահըդ կո՛ւքա գը¹¹¹:

Հիվանդ աղջիկ—Այ հարիֆ բէ՛ն հաստայիմ¹¹²,
Ayharif ben hastayem.

Ղարազօզ—Բանդա ուստաիմ¹¹³, Benda ustayem.
(դիմում է Օհաննէսին): Ուստա՛ ջա՛ն քի՛ւրմ
լա՛ւէ, օր խա՛ղա բէ՛ցնը¹¹⁴ բա՛ցվի:
(Օհաննէսը նվագում է պարեղանակ, Սկզբում
առանձին-առանձին են պարում, հետո Ղա-
րազօզը գրկում է հիվանդ աղջկան ու շարու-
նակելով պարը, գնում են: Գալիս է Հաջի Այ-
վազը):

Հաջի Այվազ—Ղա՛րազօ՛ղ, Ղա՛րազօ՛ղ....

Ղարազօզ—Ա՛յստէղ էմ Հա՛ջի Ա՛յվազ:

Հաջի Այվազ—Ա՛խիզբս ինչպէ՛ս է, լա՛վ է:

Ղարազօզ—Շա՛ղ լա՛վ է:

Հաջի Այվազ—Հէ՛լ մո՛ւղայթ կէղնի՛ս:

Ղարազօզ—Ի՛նչըդ կը՛սէ թը՛ւ մո՛ւղայթ կէ՛ղնիս»
հըլը՛ քո՛ւսէ թը՛ւ սա՛բախտան¹¹⁵, ի՛րիզվան հէ՛լ
մօ՛ղէն հէ՛ռանա՛մ գը:

Հաջի Այվազ—Քէ՛ղի տէ՛սնիմ Ղա՛րազօ՛ղ:

Ղարազօզ—Ինձի ի՛նչ պը՛ղի տէ՛սնիս. բօ՛յս ա է՛ս
է, փո՛ւսաթս¹¹⁶ ա է՛ս է: Հի՛մի լա՛վ է, զա՛յֆա
կո՛ւզէ, տա՛նը զա՛յֆա չը՛գա: Իմ է սի՛րդըս
կցա՛վի, չէ՛մ կրնա՛ր ծէ՛ծի:

Հաջի Այվազ—Էլա՛սա¹¹⁷ մէ՛ր տո՛ւնը արաբը՛մ
գա՛ էնօրը ճա՛մփեմ գը, էնօր հէ՛ղ ծէ՛ծէցէք:

Ղարազօզ—Հա՛յդէ, գը՛նը, թէ՛զըմ ճա՛մփէ, օր
դա՛րդին դա՛րման էնէ՛նք: (Գնում են: Գալիս
է Արաբը):

Արաբ—Գյա՛-գյա՛-գյա՛օօզ¹¹⁸, Գյա՛-գյա՛-գյա՛-
օօզ:

Ղարազօզ—(ներս մտնելով, զայֆի ամանը ձեռ-
քին): Աշխար քո՛նձի Ղա՛րազօ՛ղ կը՛սէ, քո՛սիդ
քո՛նձի Գյա՛-գյա՛-գյա՛օօզ կը՛սէ: (Դնում է
զայֆի ամանը Արաբի առաջ, որ զայֆա ծե-
ծի: Արաբը սկսում է ծեծծի: Մեծում է մեկ,
էրկու անգամ, հետո մեկն էլ Ղարազօզի գըլ-
խին է խփում, Ղարազօզը բարկանում է):
Գիծ հօ չէ՛ս, ա՛մանը զա՛յնէլու տէ՛ղ, թա՛պ-
պի՛ս կըզա՛յնէս: (Նորից երկուսը միասին
զայֆա են ծեծում): Հօկըդա՛¹¹⁹, հօկըդա՛-
թաքուն Արաբին հետեւելով դիմում է Օհան-
նէսին): Օհաննէս ջա՛ն, ի՛սիդ բա՛նըմ զի՛դէ
(խփում է արաբի գլխին: Արաբն իր հերթին
խփում է Ղարազօզին: Ղարազօզը մի քանի
անգամ խփում է Արաբին ու սպանում: Արա-
բըն ընկնում է մեջքի վրա): (Ջարմացած):
Ա՛յսի կօ՛մբան տը՛նգէ՛ց¹²⁰... (Քիչ մտածում
է): Տանէմ ձօ՛րը, սօ՛յմիդ¹²¹ էնէմ: (Բռնում է
ոտքերից, քաշելով տանում):

Հաջի Այվազ—Ղա՛րազօ՛ղ, Ղա՛րազօ՛ղ:

Ղարազօզ—Ա՛յստէղ էմ Հա՛ջի Ա՛յվազ:

Հաջի Այվազ—Անցյա՛լ օ՛րն օր Ա՛րաբը զա՛յֆա
ծէ՛ծէր գը չը՛գա. ի՛նչ է՛ղա՛վ:

Ղարազօզ—Յէ՛ս ի՛նչ գի՛դէմ: Քէ՛ռանցն ու քէ՛ռէ-
կանցը մօ՛ղիդ ա՛շէ:

Հաջի Այվազ—Ղարազօ՛ղ պը՛ղընէ՛րդդ¹²² փալլէ՛
գը, բա՛նըմ զի՛դէս:

Ղարազօզ—Գի՛դէմ, հը՛մը չէ՛մ քո՛սէ:

Հաջի Այվազ—Ա՛յ Ղարազօ՛ղ ինչո՛ւ չէ՛ս քո՛սէ, լէս
քո՛ւ հէ՛րըդ չէ՛մ:

Ղարազօզ—Հէ՛րըս էս, հը՛մը հի՛միզվան մա՛ր-
դուն է՛թիբար¹²³ չը՛գա: Յէ՛ս օր քէ՛ղի քո՛սէմ,
դուն ա մէ՛զին, մէ՛զն ա մէ՛զին, գը՛լի մէ՛
ղօ՛ջա զո՛ւննա՛մ, ա՛րթըդ¹²⁴ բէ՛րանըդ դի՛,
լա՛լէլուդ ա՛շէ: (Ձեռքը դնում է Հաջի Այվազի
ուսին) կէ՛ցի պա՛ղմէմ: Ա՛խպէր ջա՛ն, ա՛ս-
տէղ զա՛յֆա կըծէ՛ծէլի՛նք, մի հա՛ղըմ կօ՛բա-
լօ՛վ գլխո՛ւս զա՛յնէց լէս ա իրան զա՛րգի:
Մէ՛մ ա տէ՛սա կօ՛մբան տը՛նգէ՛ց:

109 Ղա՛յֆա—սուրճ:

110 Մա՛ղա—իշտահ, ախորժակ:

111 Իշտահ—ախորժակ:

112 Հի՛մար, հիվանդ էմ:

113 Յէ՛ս է վարպետ էմ (ուզում է ասել բժիշկ):

114 Իէ՛ն—Այստեղ գործածված է արամադրուժյան իմաս-
տով:

115 Սաբախտան—առավոտ:

116 Փո՛ւսաթ—հիմ. բոյ-բուսաթ. տաճկ. հասակ, լավ
արտաքին, տեքս:

117 Էլասա—օտար մարդ, օտարական:

118 Գյա-գյա-գյաօօզ—Ղարազօզի աղավաղած անունն է:

119 Հօկըդա—անխմատ արտահայտություն:

120 Կօմբան տընգէլ—մեռնել:

121 Սօյմիդ, սօյխալամիդ—հիմ. տաճկ. Սօյմազ—մերկաց
նիկ, կողոպտել:

122 Պըղընէր—շրթունքներ:

123 Էթիբար—հավատ, հավատարմություն:

124 Արթըդ—հեղեղ, հետո:

Հաջի Այվազ—Յէղհե...

Ղարագծով—Հէղհե ա էնիդ սոյմիշ, սոյխալամիշ էմ էրէ. քէզի հէդ հալալ փա՛յ կէնէմ:

Հաջի Այվազ—(Գոռալով): Մէշնէրըս մա՛րթ լը-գա վէ՛ւ վըրդի փա՛յ էնէ:

Ղարագծով—Մի ճը՛ւա, յէ՛ս հալալ փա՛յ կէնէմ, Հաջի Այվազ—Դը փա՛յ էրէ:

Ղարագծով—Ա՛յ, գլխո՛ւ փա՛սկաղը ի՛նձի, յէ՛դկի ղա՛փաղն ա քէ՛զի (ձեռքով հետույքն է ցույց տալիս): Զո՛ւփան ը՛նձի, շա՛ւլարն ը՛նձի, շա՛ւլըրի տը՛զի էն ճէ՛րմադ կոտո՛րն ը՛նձի, տէ՛ս ինչ քի՛րար¹²⁵ տղա՛ է՛մ, ա՛նուըն լէ՛մ տա՛, դո՛ւրբէտտանը ը՛նձի, դի՛զբաղէտտանը¹²⁶, առախնէրն¹²⁷ ը՛նձի, մը՛նաց ի՛նչ. մնաց՛ս պա՛ղիսդանէրը, պա՛տինգայինն է մէ՛զը ի՛նձի, մէ՛զն ա քէ՛զի:

Հաջի Այվազ—(Գծգոհելով): Գոռ աղըմ¹²⁸ բա՛ն կա՛ննէս, ի՛նձի մէ՛ հա՛ղըմ կո՛ւղաս, խղջի դէ՛մ բա՛ն է:

Ղարագծով—(Զարմացած): Մէ՛ աղըմ բա՛ն ա պա՛ղիսդան ո՛ւնի:

Հաջի Այվազ—(Սրտնեղած): Ի՛նչ ունի:

Ղարագծով—(Հպարտորեն): Նա՛լլա¹²⁹ ունի՞, օ՛ք-շա՛¹³⁰ ունի՞, քի՛շիշ¹³¹ ունի՞, սա՛խտիան¹³² ունի՞, ղա՛յթան ունի՞ ... տէսա՛ր մէ՛ աղըմ բա՛ն ա՛ ջո՛ւզըդ է՛ղալ:

Հաջի Այվազ—Էդօ՛ր մէ՛ թա՛քն ա ջոռ քօ՛ւլըդ է:

Ղարագծով—(Խրատական տոնով): Է՛դպէս բա՛նէ-րուն մի հէ՛ղէվի, տա՛նըդ դի՛զանը¹³³ կօ՛րի գը՛, քէ՛զնէն ջօրի¹³⁴ գը՛:

Հաջի Այվազ—(Վախեցնող տոնով): Յա՛վաշ է՛նօր ա՛րաբ ա՛խպարը գա, ը՛սէմ գա՛ քէ՛զի շա՛ն պէս սա՛տկըցընէ:

Ղարագծով—Հա՛յդէ գը՛նը (բարկացած խփում է Հաջի Այվազին ու դուրս գցում): Է՛նօր հա՛յ-րիգին մա՛լրիգին է, ջո՛ւզըդ է (ինքն իրեն սիրտ տալով): Ա՛մուր կէ՛ցի (խփում է իր

հետույքին) է՛ս սը՛րան, է՛ն սը՛րան լէ՛¹³⁵ (գնում է):

Պ Ա Տ Կ Ե Ր 5

Ղարագծին սպանվելն ու հարուրյուն առնելը

Գալիս է Արաբի ախպարը

Արաբի ախպար—Գյա՛րա-գը-գօ՛ղ,

Գյա՛րա-գը-գօ՛ղ...

Ղարագծով—(Կամաց ներս դալով): Ա՛հան, ա՛յս-տէղ էմ:

Արաբի ախպար—Իմ ա՛խպարն ա՛յստէղ ղա՛յթա կըծէ՛ձէր, ի՛նչ է՛ղալ:

Ղարագծով—Ա՛խպարըդ ա՛յնի ձօ՛րը պա՛ղկեր է:

Արաբի ախպար—(բարկացած): Ինչո՛ւ հա՛մար:

Ղարագծով—Ա՛նօր հա՛մար (աշխուժանալով) օր ա՛յստէղ ղա՛յթա կըծէ՛ձէլինք մէ՛մ է ա՛շէմ դը՛լիսա զա՛րդէց, Յէ՛ս է հանա՛քի հա՛մար է՛նօրը կը՛բուցի, մէ՛մ է ա՛շէմ, օր մէ՛նէլնէ-րուն բա՛րե տա՛րալ:

Արաբի ախպար—(Հարձակվելով ու Ղարագծին իրար հետեց խփելով): Իմ ա՛խպարը է՛գէլ է, ղա՛յթա ծէ՛ձէլ, սա՛տկեցէլ է, դո՛ւ լէ՛ս սա՛տկեցէլ է՛:

Ղարագծով—(Ծարպիկ շարժումներով խփելով և հարվածներից խուսափելով դիմում է հան-դիսատեսին): Ա՛յսի է՛, տղա՛ք ջա՛ն, Գյո՛ւլը-ջիստան¹³⁶ էմ սօ՛րվէ... Վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ, վա՛յ (ընկնում է, Արաբը էլի հինգ-վեց ան-գամ խփում է ու գնում: Ղարագծին անշարժ մեջքի վրա ընկած է): Գալիս է հաջի Այվազը:

Հաջի Այվազ—Ղա՛րագօ՛ղ, Ղա՛րագօ՛ղ... (Ոչ ոք չի պատասխանում. տարակուսանքով) Չըլնի՞թ թը ա՛րաբը Ղա՛րագօ՛ղին սպա՛նէց (պտտվում է պարկած Ղարագօ՛ղի շուրջը, ուշադիր նայե-լով նրան, սկսում է ողբալ): Գյո՛ւլըդա՛¹³⁷, Ղարագօ՛ղ, յէս մէ՛նէլի, դու լըմէ՛նէլի: Չըլնի՞թ թը Ա՛րաբին խա՛բար տվի, է՛գալ քէ-զի սպա՛նէց: (Նորից ողբալով): Հէ՛յ վա՛խ, կէ՛րթամ յա՛վուդէ՛ցնէրուն¹³⁸ խա՛բար կո՛ւ-դամ, թօ՛ղ գա՛ն քէ՛զի վէ՛րցըցընէն (գնում է, ապա վերադառնում, խախտմաների¹³⁹ հետ): Խա՛խամ, ա՛րի, ա՛յստէղ մէ՛նէլըմ կա վէ՛րու:

¹²⁵ Քիբար—հմ. տաճկ. Քիպար—ազնվական, պատ-վավոր:

¹²⁶ Դիզբաղէտտան—հմ. թուրք daz bagı —կապ, գոր-ծածված է հոգնակի ձևը:

¹²⁷ Տօլախ—վօղկերի կաբերը:

¹²⁸ Աղըմ—շատ:

¹²⁹ Նալլա—նալ:

¹³⁰ Օքլա—կար:

¹³¹ Քիշիշ—շրէշ, սոսիձ:

¹³² Սախտիան—վերևի կաշին:

¹³³ Դիզան—ղամթ:

¹³⁴ Ջօրի—նէղէնալ, խոփի:

¹³⁵ Սըրա—շարք. այստեղ գործածվում է այս տեղը, այն տեղը լէ՛ իմաստով:

¹³⁶ Գյուլըջիստան—Վրաստան:

¹³⁷ Գյուլըդա—որդի:

¹³⁸ Եա՛վուդէ—հրեա:

¹³⁹ Խախամ—հրեաների եկեղեցական, տե՛ս նկ 15, 16,

Մեծ խախամ—(Ջննկնով Ղարազօղին)։ Հինգ հա-
րուր զո՛ւտամ¹⁴⁰ կա՛նէմ։

Հաջի Այվազ—(Ուրախ, շտապելով)։ Հա՛յդէ, է՛-
զէք, մէ՛նէն է յէ՛ս կըլօղա՛ցնէմ, թա՛գ թը
է՛զէք մէ՛նէն վէ՛րուցէք (վերցնում է Ղարա-
զօղին դնում ուսին ու ողբաձայն) հէ՛յ վա՛խ,
(ափսոսանքով) հէ՛յ վա՛խ, հի՛ն շո՛ւ պէ՛ս դա՛-
նէ, հի՛ն շո՛ւ պէ՛ս դա՛նէ (տանում է, հետո վե-
րադառնում) Օհա՛ննէս ջա՛ն, չիղէ՛ս ի՛նչու
հա՛մար զո՛ւտամ։

Օհաննէս—Ինչո՞ւ...

Հաջի Այվազ—(Կասկածանքով)։ Վա՛խէնամ սա՛ղ-
նա, հէ՛ղև ի՛նձի նէ՛ղութուն տա։ (Մտնում են
ուռաջ փոքր, հետո մեծ խախամները նրանց
հետեւից մեռել թաղողները¹⁴¹ Ղարազօղին կու-
րօյով¹⁴² ուսնելիս դրած)։

Մեծ խախամ—Ավի՛րօ՞, վի՛րօ՞, ալթալա՛վիրօ՞,
մէ՛նէ լէ՛ շա՛փաթի¹⁴³։

Ղարազօղ—(Տեղում նստելով ուղղում է Մենձ խա-
խամին) Քա՛քնէմ թա՛փաղ (դիմելով հանդի-
սատեսին)։ Տղէ՛ք ջա՛ն, էս ինչ լա՛վ տէ՛ղ էմ
նստէ՛։ Առա՛նց փո՛ղի բա՛լկոն օր կը՛սէն
է՛սիդ է։ Մէ՛ է՛րգու տա՛րի հօ՛ւ կըկէ՛նամ (դի-
մում է մէ՛նձ խախամին)։ Կա՛րթա, կա՛րթա,
օր ը՛սէն մա՛րթ ա (դիմում է Օհաննէսին)։
Օհա՛ննէս ջա՛ն, պա՛ղի մա՛րթի՛ք օր կա՛ն,
կա՛սէն մէ՛նէն շօ՛րօսի¹⁴⁴ է՛դիդ է հա՛...
Պարկում է, Փոքր խախամը գնում է։ Ղարա-
զօղը բարձրանում, նայում է)։ Մէ՛զը փա՛-
խել է, մէ՛զն է գլօ՛խը կա՛խել է (ինքն իր
հետ)։ Ա՛յսի մա՛րթի՛քը ի՛նչ մէ՛խկ ո՛ւնին,
խզմա՛քնա՛րի¹⁴⁵ պէս շա՛լկէլ կէ՛րթան։ Մէ՛ղա-
վօրու՛թյա՛նը է՛նօնցն է (դիմում է մեռել տա-
նողներին)։ Դուք լէ՛դ գնա՛ցէք լէս է՛սօնց
հա՛խէն կո՛ւքամ (իջնում է)։ Դիմելով հան-
դիսատեսին) գիղա՛ր¹⁴⁶ է՛րէք չըփա՛խի, մի՛ն-
չև վօ՛տկէրս հա՛քնիմ (կուսնում բարձրանում
է, հետո մտնում է մեծ խախամին)։ Սա՛ն
թի՛նսի¹⁴⁷ Sen Kinsin.

Մեծ խախամ—Ցէ՛ս խախա՛մ էմ։

Ղարազօղ—(Բարկացած) փապաղըմ փօխամ¹⁴⁸
phaphahim phogam. Հա՛ջի Ա՛յվազին հէ՛դ ինչը՞դ
բա՛զար է՛րիր։

Մեծ խախամ—(Անտարբեր տոնով)։ Հինգ հա՛րուր
փա՛րա։

Ղարազօղ—Ցէ՛ս զը՛ղէլ էմ շա՛րա՛¹⁴⁹, Հի՛մի վօ՛ր
լի՛զվօվ հա՛շվէնք օր հա՛սկընաւ։

Մեծ խախամ—Մէ՛նք վրացէ՛րէն կա՛րթանք զը։

Ղարազօղ—(Խփում է խախամին) Է՛րթի յօ՛տօ
(խփում է) օ՛րի տօնօ (խփում է) ոս՛մի Եօ՛տօ
(խփում է) օ՛թիսի տօնօ (խփում է) խո՛ւթի¹⁵⁰
Եօ՛տօ (խփում է ալնքան, մինչև ընկնի մեռ-
նի)։ Հետո ընկածին նայելով) Ցէ՛ս մի՛նազ ին-
չի՞ տա՛նէմ է՛սօրը։ Է՛րթամ էն պը՛զըզին է
րէ՛րէմ ա՛յստէղ կա՛րթալ կո՛ւլամ, ի՛րար
հէ՛դ տա՛նիսք զը։ (Գնում քաշելով բերում է)։
Ա՛րի, ա՛րի։

Պզդի խախամ—(Դիմադրելով)։ Չէ՛մ դա՛, չէ՛մ
դա՛...

Ղարազօղ—(Բարկացած)։ Ինչո՞ւ հա՛մար չէ՛ս
դա՛, ուրուշնէ՛րը կէ՛րթան Բա՛թում, Սօ՛խում,
դօրձ զը՛թնէն, ա՛յստէղ թը՛նթիդ տա՛զը ին-
չո՞ւ չէ՛ս դա՛ (կանգնեցնում է մեծ խախամի
զլխի մոտ ցույց տալով)։ Ա՛շէ թը ի՛սիդ վէ՛վ
է։

Պզդի խախամ—(Ջարմանալով)։ Ա՛յ մա՛րթ, ի՛սիդ
մէ՛ր խա՛խամն է։

Ղարազօղ—Դը ի՛նչըդ օր կա՛րթալիդ դը, է՛սօրը
կա՛րթա, օր տա՛նիսք։

Պզդի խախամ—Է՛սօրը կա՛րթալ չի է՛ղնի։

Ղարազօղ—(Բարկանալով)։ Ինչը՞դ օր ի՛նձի է՛-
ղա՛վ, է՛սօրը չի է՛ղնի։ (Խախամը հակառու-
կում է, չի ուղում կարգալ, Ղարազօղը սկսում
է ծեծել։ Այնքան է ծեծում, որ սա էլ ընկնում
է առաջինի վրա ու մեռնում։ Ղարազօղը մի
փոքր զարմացած)։ Հա՛... Ա՛յսի է ա՛յնման
է՛ղա՛վ... (դիմում է Օհաննէսին)։ Օհա՛ննէս
ջա՛ն, մէ՛ր գէ՛ղը է՛խտիար¹⁵¹ կնիզմա՛րդըմ
կար ի՛նձի կա՛նի՛ծէր, թը՛մ զըդ է՛րգուս չը՛լ-
նի ա՛յսի է՛ման է՛ղա՛վ։ Օհա՛ննէս ջա՛ն, է՛ս-
տու ա՛նգըջէն կը փը՛լէմ, դու է ա՛ստիան
ձեռքը դնում է հետուքին) փչէ՛։ (Փչում է
պզդի խախամը կենդանանում է։ Նրկուսով
վերցնում են մեծ խախամին ու տանում։ Ծա-
նապարհին խախամը սխալ է գնում։ Ղարա-

¹⁴⁰ Ղուտամ—դրամական միավոր։

¹⁴¹ Տնիս նկ. 15, 16, 17.

¹⁴² Կուրօ—ղազաղ, տնիս նկ. 15.

¹⁴³ Սօգոնօցի, հնարովի, խօսկեր էն։

¹⁴⁴ Մէնէլի շօրօսի—առաջին ղուլզ լծած եղենքին են ա-
սում։

¹⁴⁵ Խզմաքնա—հմմ. թուրք. hizmekkâr—ծառա։

¹⁴⁶ Գիղաղ էնէլ—հետևել, նայել։

¹⁴⁷ Դուս վէ՛վ էս։

¹⁴⁸ Քաքնէմ փապաղըդ։

¹⁴⁹ Ջարա—հնար, հնարանք, միջոց։

¹⁵⁰ Կարացերեն, մէղ, էրգու, իրեն, շօրս, հինգ։

¹⁵¹ Էխտիար—ծէր, մէնձ։

դօղը ծածկելով ուղղում է նրան: Երկուսով
 դուրս են գնում): Գալիս է Հաջի Այվազը:
 Հաջի Այվազ—Ա՛յ տղա՛, Ղարազօզի ձէնը ա՛յս-
 տիան է է՛գէ, ա՛շէմ էնի՞գ է, թը՛ վօ՛ւ:
 Ղարազօզ—Ա՛յստէղ հմ (գալիս է): Հա՛ջի Ա՛յվազ,
 ի՞նչ է:
 Հաջի Այվազ—(Զարմանալով ու կասկածանքով):
 Ի՛նձի մնա՛, դու մէ՛նէր էիր :
 Ղարազօզ—Չէ՛, չէ՛ի մէ՛նէ:
 Հաջի Այվազ—Ի՞նչըդ չէ՛իր մէ՛նէ, օր նա՛ֆասըդ
 չէ՛ր է՛լլէ:
 Ղարազօզ—Է՛ն վա՛խտը ա՛նգաջըդ ա՛յստէղ (ձեռ-
 քը դնում է հետույքին) տա՛յիր, սօ՛լուղը
 ա՛յդիան կա՛ռնէիր:
 Հաջի Այվազ—Վօ՛ղիէրդ ինչո՞ւ է թը՛ ուղղէ:
 Ղարազօզ—Մո՛րադ¹⁵² գէ՛ղը ա՛նցա:
 Հաջի Այվազ—Ա՛յ տղա՛ շա՛ղ խօ՛րն էր:
 Ղարազօզ—Ի՞նչ գիդէ՛մ, վա՛զէլօվ տէ՛սա:

¹⁵² Մուրադ գետը Արևմտյան Հայաստանով անցնող Եփ-
 րատ գետի վերին հոսանքն է, որը հայտնի է Մուրադլայ և
 Արածանի անուններով:

Հաջի Այվազ—Ա՛յ տղա՛ պըռզընէ՛րըդ ընչի՞ կը-
 փա՛յլէ:
 Ղարազօզ—Լօ՛րի մի՛ս կէ՛րա:
 Հաջի Այվազ—Շա՛ղ համէ՛ղ էր:
 Ղարազօզ—Յէս ի՞նչ գի՛դէմ, թոնէ՛լով տէ՛սա...
 Հաջի Այվազ—Ա՛յ տղա՛, է՛սօր շա՛ղ շա՛րըրվանք,
 ա՛րի պո՛շղի¹⁵³ է՛նէնք (մոտենում են իրար):
 Հէ՛ռու դնա՛, մո՛ւնդառ¹⁵⁴, է՛րէսըդ ը՛նձի մի
 քսէ՛, քէ՛զի հա՛ղ¹⁵⁵ չէ՛մ է՛նէ:
 Ղարազօզ—Ա՛յսի է՛րէսըս խա՛նըմնէրու էրէ՛սին
 էմ քսէ՛, յէ՛ս լա՛յաղ¹⁵⁶ է՛րի քու քսէ՛քթառ
 է՛րէսին քսի՛, դո՛ւն է հա՛ղ չէ՛ս է՛նէ: (Համ-
 բուրվում են):
 Հաջի Այվազ—(Դառնում է դեպի հանդիսատեսը):
 Սի՛րէլի ժօ՛ղօվուրդ քի՛չըմ անհա՛րմար խօ՛-
 սէցիներ հը՛մը Ղա՛րազօզին ա՛ղաթն¹⁵⁷ ա՛յս-
 ման է: Գիշըր բա՛րի ձէ՛ղ (դնում են):

¹⁵³ Պոշտի էնէլ—պալ էնէլ, համբուրվել:

¹⁵⁴ Մոնդառ—կէխտտ:

¹⁵⁵ Հաղ—հմմ. թուրք haz (zzi)—դեպի մեկն ունեցած
 սիր:

¹⁵⁶ Լայաղ—լայլղ:

¹⁵⁷ Աղաթ—սովորույթ, սովորություն: